

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου

Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος

Τόμος 5ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου

Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος

Το έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με την ευθύνη της επιτροπής εμπειρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών. Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων **Καλλιρρόη Ακανθοπούλου**, Δρ Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, και **Μαρία Συργιάννη**, Δρ Θεολογίας, Σχολική Σύμβουλος Θεολόγων, και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Δήμητρα Παρθένου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Αναστασία Χατζηδημητρίου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση φακέλου:

Καλλιρρόη Ακανθοπούλου

Εικονογράφηση εξωφύλλου, μετωπίδων θεματικών ενότητων και οπισθοφύλλου:

Δέσποινα Χανόγλου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

- ❖ Για τη μετάφραση της Αγίας Γραφής χρησιμοποιήθηκε η έκδοση της Βιβλικής Εταιρίας.
- ❖ Για πληρέστερες βιβλιογραφικές αναφορές και παραπομπές βλ. στις αντίστοιχες διδακτικές ενότητες του (αναθεωρημένου) Οδηγού Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Λυκείου.
- ❖ Τα σύμβολα δηλώνουν το τέλος κάθε δραστηριότητας.

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου**

Τόμος 5ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Κακό

5.1 Αμαρτία

5.2 Θάνατος

5.3 Αδικία

5.4 Φανατισμός

5.5 Υποδούλωση-Εξάρτηση

Θ.Ε. 5. ΚΑΚΟ

**(αμαρτία, θάνατος, αδικία, φανατισμός,
υποδούλωση/εξάρτηση)**

5.1. ΑΜΑΡΤΙΑ

**Το αίτημα της ελευθερίας σε διάφορες
καταστάσεις.**

1. Τραγούδι/Μελοποιημένο ποιήμα

1. Να με προσέχεις (1993)

**Στίχοι – μουσική: Ν. Πορτοκάλογλου,
Δίσκος: Τα καράβια μου καίω.**

**Έλα κοντά, μην κάνεις πίσω
το χέρι κράτα μου στα σκοτεινά
Έλα κοντά, να σου μιλήσω
γι' αυτά που μέσα δε χωράνε πια**

**Να με προσέχεις
γιατί έχω πέσει χαμηλά, έχω πέσει χαμηλά
μάτια μου γλυκά, να με αντέχεις
να με προσέχεις
μέχρι να σηκωθώ ξανά
λίγο ακόμα μοναχά
μάτια μου γλυκά, να με αντέχεις
να με προσέχεις**

Έλα κοντά, τον κόσμο κρύψε
τον κόσμο αυτό που μου ζητά πολλά
Έλα κοντά, μια σπίθα ρίξε
να βγει απ' την στάχτη μου ξανά φωτιά [...].

2. Άρνηση (Στο περιγιάλι το κρυφό) (1931/1962)

Ποιητική συλλογή Γ. Σεφέρη, Στροφή
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης
Ερμηνευτής: Γιώργος Μούτσιος

Στο περιγιάλι το κρυφό
κι άσπρο σαν περιστέρι
διψάσαμε το μεσημέρι
μα το νερό γλυφό.

Πάνω στην άμμο την ξανθή
γράψαμε τ' όνομά της
ωραία που φύσηξεν ο μπάτης
και σβήστηκε η γραφή.

Με τι καρδιά, με τι πνοή,
τι πόθους και τι πάθος
πήραμε τη ζωή μας· λάθος!
κι αλλάξαμε ζωή.

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

Θεολογική κατανόηση της αμαρτίας στο βιβλικό πλαίσιο και στην πατερική παράδοση.

1. Η Πτώση και η έξωση από τον Παράδεισο. Μωσαϊκό 12ου αι. Carrella Palatina, Παλέρμο.

2. William Blake, God judging Adam, 1795.

3. Κωνσταντίνος Κονταρίνης (αρχές 18ου αι.,
Επτάνησα). Σκηνές από τη Γένεση (λεπτομέρεια),
Αθήνα: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο.

1. Έννοια της αμαρτίας

[Στην ορθόδοξη θεολογία] η αμαρτία μονάχα ως αλλοτρίωση, καθυστέρηση και αρρώστια αντιμετωπίζεται.

Έτσι, ούτε για το προπατορικό αμάρτημα λογίζεται καμιά ενοχή ούτε και για τα προσωπικά αμαρτήματα του καθενός λογίζεται ενοχή ως νομική συνέπεια. Η ενοχή του ανθρώπου είναι η αμέλειά του, η αμετανοησία του και η άρνησή του να δεχθεί τη θεία ζωοποίηση. Γι' αυτό από την άλλη μεριά υπάρχει άφεση και συγνώμη, εφόσον ο άρρωστος άνθρωπος τη ζητάει. “Συγγνωστόν γάρ οὐ τιμωρητόν ἡ ἀσθένεια”, η αρρώστια συγχωρείται, δεν τιμωρείται, λέγει ο άγ. Μάξιμος ο Ομολογητής. Αυτή είναι η κοινή γραμμή όλης της ορθόδοξης θεολογίας και ζωής.

Η αμαρτία προκύπτει από μια ανταρσία του ανθρώπου, [...] που επιδιώκει την ισοθεΐα ή την εξομοίωση με τον Θεό, όχι τη σχέση κτιστού και ακτίστου, φθαρτού και αφθάρτου, θνητού και αθανάτου, δημιουργήματος και δημιουργού αλλά επί ίσοις όροις. Τούτο σημαίνει διάρρηξη των σχέσεων [...] Ο θάνατος [...] πλήττει όχι μονάχα το είδος ή τη βιολογική υπόσταση, αλλά το πρόσωπο.

Ματσούκας, Ν. (1985). Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σελ. 52.

2. Το προπατορικό αμάρτημα

[...] Το αμάρτημα των αμαρτημάτων – το αληθινά «προπατορικό αμάρτημα» – δεν είναι η παράβαση των κανόνων, αλλά πρώτα από όλα το λοξοδρόμημα της αγάπης του ανθρώπου και το αποξένωμά του από το

Θεό. Το πώς ο άνθρωπος προτίμησε κάτι άλλο – τον κόσμο, τον εαυτό του – από το Θεό, αυτό είναι το μοναδικό πραγματικό αμάρτημα μέσα στο οποίο όλα τα άλλα αμαρτήματα καταντούν φυσικά και αναπότρεπτα. Γιατί αυτό καταστρέφει την αληθινή ζωή του ανθρώπου. Ξεστρατίζει τη ζωή από το μοναδικό νόημα και την κατεύθυνσή της. Και το αμάρτημα αυτό – το αληθινά προπατορικό – βρίσκει στο Θεό συγχώρεση, όχι επειδή ο Θεός το «λησμόνησε» πια τώρα και δεν του δίνει προσοχή, αλλά επειδή στο Χριστό ο άνθρωπος γύρισε πίσω στο Θεό, και γύρισε πίσω στο Θεό επειδή Τον αγάπησε και βρήκε σε Εκείνον το μοναδικό αληθινό αντικείμενο της αγάπης και της ζωής. Και ο Θεός δέχτηκε τον άνθρωπο και – στο Χριστό – τον συμφιλίωσε με τον εαυτό Του.

Schmemmann, Al. (1986). Για να ζήσει ο κόσμος.
Μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος. Αθήνα: Δόμος, σ. 115-116.

3. Η παρουσία του κακού στην ανθρώπινη ζωή

Ο Χριστός σώζει τον κόσμο ακριβώς αποκαλύπτοντας αυτή την κρίσιμη αλήθεια όσον αφορά την παρουσία του κακού στην ανθρώπινη ζωή, προτείνοντας τον μόνο τρόπο με τον οποίο το κακό μπορεί να αντιμετωπισθεί, που είναι αποστροφή μεν για το κακό, αποδοχή, κατανόηση και αγάπη δε γι' αυτόν που το διαπράττει και την Εκκλησία, που είναι ακριβώς η εφαρμογή αυτού του τρόπου[...]

Οι εντολές του Χριστού, που είναι βασικά η αγάπη για τον Θεό και τον συνάνθρωπο, δεν είναι νόμοι, αλλά αποκάλυψη του τρόπου ζωής που είναι σύμφωνος με την ανθρώπινη φύση και που εξασφαλίζει στον άνθρωπο πληρότητα ζωής. Οι εντολές του Χριστού δεν περιέχουν ποινές γι' αυτούς που δεν τις εφαρμόζουν. Ο Χριστός βέβαια, αποκαλύπτοντας στον άνθρωπο τον τρόπο ζωής που είναι σύμφωνος με τη φύση του αποκαλύπτει και τις συνέπειες που υφίσταται ο άνθρωπος όταν υιοθετεί τρόπο ζωής με τον οποίο βιάζει τη φύση του. Αλλά αυτό δεν είναι ποινή, και επομένως δεν βιώνεται από τον άνθρωπο που διαπράττει το κακό ως απόρριψη και γι' αυτό δεν συνεχίζει το φαύλο κύκλο.

Φάρος, π. Φιλόθεος (2003). Η πραγματική εκκοσμίκευση της Εκκλησίας και η μεθοδευμένη αποπροσανατολιστική εκδοχή της, περ. Αναλόγιον, τ. 4, σ. 10-11.

4. «Το κακό πέφτει στα χέρια του καλού»

[...] Το κακό πάντοτε χαρακώνει την ανθρώπινη σάρκα ή την ανθρώπινη ψυχή και βυθίζεται μέσα της. Υπάρχει πάντοτε μια πρόσωπο προς πρόσωπο σχέση, η οποία γίνεται ο τόπος της οδύνης, του μίσους, της απληστίας, ή της ανανδρίας. Όμως η νίκη είναι αποφασιστικής σημασίας: το κακό πέφτει στα χέρια του καλού, τρόπον τινά, διότι τη στιγμή που γινόμαστε θύματα, κατακτάμε ένα δικαίωμα που είναι κανονικά θείο, το

δικαίωμα να συγχωρούμε.

Bloom, Anthony (2011). Προσευχή και Αγιότητα, Αθήνα: Εν πλω, σ. 38.

5. Αμαρτία, ελεύθερη επιλογή

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία είναι σαφές ότι η παρουσία του κακού στην ανθρώπινη ζωή είναι το αποτέλεσμα της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου να διακόψει τη σχέση του με την ίδια τη Ζωή, δηλαδή το Θεό. Η επιλογή αυτή συνιστά την αμαρτία. Άρα η καταπολέμηση του κακού ταυτίζεται με την καταπολέμηση της αμαρτίας. Το άγχος, όμως, για επιβίωση και αυτοσυντήρηση ωθούν τον άνθρωπο στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Τον κρατούν δέσμιο ποικίλων μεριμνών ως αποτέλεσμα του φόβου που συνεπάγεται η γνώση της ανθρώπινης αδυναμίας. Με τη σειρά του ο αγώνας για αυτοσυντήρηση προϋποθέτει τον αγώνα για εξασφάλιση ισχύος. Και ο άνθρωπος εγκλωβίζεται σε ένα φαύλο κύκλο χωρίς δυνατότητα λύτρωσης, αφού η αιτία του πόνου και του θανάτου βρίσκεται αλλού. Πρόκειται για τον ίδιο εγκλωβισμό που ένιωσαν οι πρωτόπλαστοι και ο οποίος τους οδήγησε στην πτώση τους από τον Παράδεισο.

Η παρουσία του Χριστού στον κόσμο δεν είχε άλλο σκοπό από την εξάλειψη της αιτίας του κακού, δηλαδή την εξάλειψη της πολύμορφης αμαρτίας. Ο Χριστός προσέλαβε τα αδιάβλητα πάθη της ανθρώπινης φύσης,

στα οποία περιλαμβάνονταν ο πόνος και ο θάνατος, για να λυτρώσει τον άνθρωπο από τα πάθη του και το θάνατο. Δεν προσέλαβε όμως την αιτία τους, την αμαρτία, διατηρώντας ως άνθρωπος αδιατάρακτη την σχέση του με το Θεό και εξασφαλίζοντας με τη θυσία του την υπέρβαση του πόνου και του θανάτου. Πρόκειται για μια ελεύθερη προσωπική πράξη που ξεπερνά τα όρια της ατομικής ύπαρξης και αγκαλιάζει όλες τις ανθρώπινες υπάρξεις, αναλαμβάνοντας τις ευθύνες τους.

Μπέκος, Γ. Το κακό σήμερα,
περ. Σύναξη, τ. 94 (2005), σ. 9-10.

Συνέπειες της αμαρτίας σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο.

Παλαιά Διαθήκη

▪ Γεν 3, 15-19: Η Πτώση του ανθρώπου

Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ' εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και στο σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα».

Και στη γυναίκα είπε: «Θ' αυξήσω κατά πολύ τη θλίψη και τους πόνους της κυοφορίας σου, και με πόνους θα γεννάς τα παιδιά σου. Η επιθυμία σου θα στρέφεται

προς τον άντρα σου, αλλά αυτός θα σε εξουσιάζει». Μετά είπε στον Αδάμ: «Επειδή άκουσες τη γυναίκα σου κι έφαγες από το δέντρο, απ' το οποίο σε είχα διατάξει να μη φας, καταραμένη θα είναι η γη εξαιτίας σου. Με μόχθο θα την καλλιεργείς σ' όλη σου τη ζωή. Αγκάθια και τριβόλια θα σου βλασταίνει και θα τρως το χορτάρι του αγρού. Με τον ιδρώτα του προσώπου σου θα τρως το ψωμί σου, ώσπου να ξαναγυρίσεις στη γη από την οποία προήλθες, γιατί χώμα είσαι, και στο χώμα θα επιστρέψεις».

▪ Γεν 4, 8-12: Κάιν και Άβελ

Τότε ο Κάιν είπε στον Άβελ, τον αδερφό του: «Πάμε στα χωράφια». Κι εκεί, στα χωράφια, όρμησε ο Κάιν εναντίον του Άβελ και τον σκότωσε.

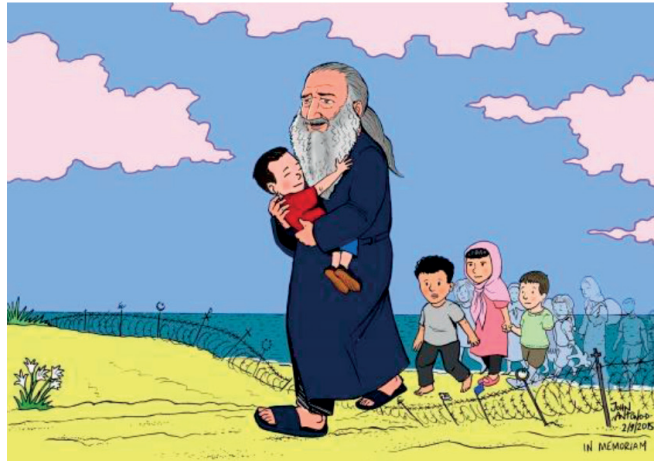
Ο Κύριος ρώτησε τον Κάιν: «Πού είναι ο αδερφός σου ο Άβελ;» Εκείνος απάντησε: «Δεν ξέρω. Μήπως φύλακας του αδερφού μου είμαι εγώ;» Είπε τότε ο Κύριος: «Τι πήγες κι έκανες; Άκου! Το αίμα του αδερφού σου μου φωνάζει γοερά από τη γη! Από 'δω και πέρα θα σε καταριέται η ίδια η γη, που άνοιξε για να δεχτεί το αίμα του αδερφού σου, που εσύ τον σκότωσες. Όταν θα την καλλιεργείς, δεν θα σου δίνει πια τους καρπούς της. Φυγάς θα είσαι και περιπλανώμενος για πάντα πάνω στη γη».

4.

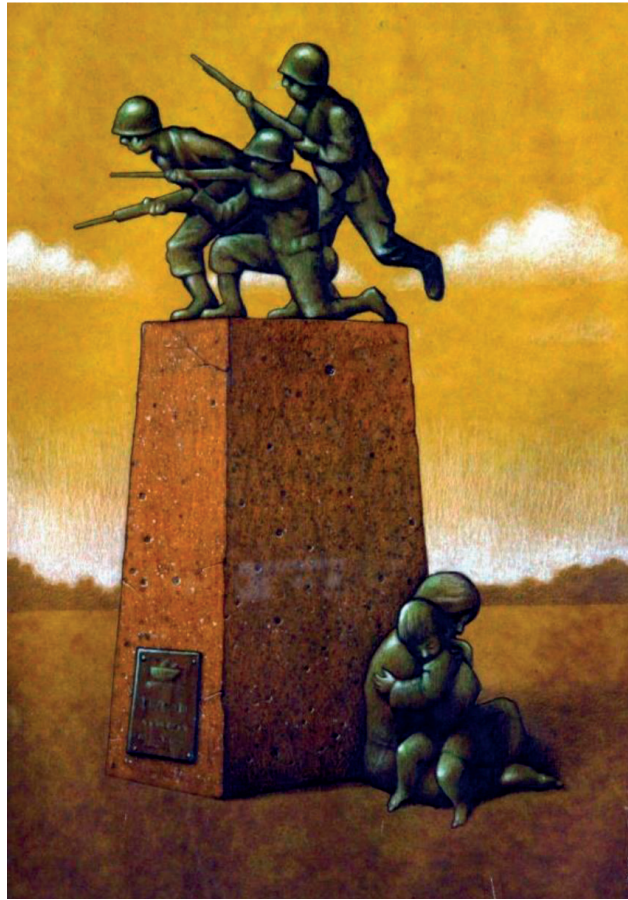

5.

6.

7.

Η μετάνοια ως αντίδοτο της αμαρτίας στον Χριστιανισμό.

1. Ο Ιησούς και ο Ζακχαΐος (Λκ 19, 1-10)

Ο Ιησούς μπήκε στην Ιεριχώ και περνούσε μέσα από την πόλη. Εκεί υπήρχε κάποιος, που το όνομά του ήταν Ζακχαΐος. Ήταν αρχιτελώνης και πλούσιος. Αυτός προσπαθούσε να δει ποιος είναι ο Ιησούς· δεν μπορούσε όμως εξαιτίας του πλήθους και γιατί ήταν μικρόσωμος. Έτρεξε λοιπόν μπροστά πριν από το πλήθος κι ανέβηκε σε μια συκομουριά για να τον δει, γιατί θα περνούσε

από 'κει. Όταν έφτασε ο Ιησούς στο σημείο εκείνο, κοίταξε προς τα πάνω, τον είδε και του είπε: «Ζακχαίε, κατέβα γρήγορα, γιατί σήμερα πρέπει να μείνω στο σπίτι σου». Εκείνος κατέβηκε γρήγορα και τον υποδέχτηκε με χαρά. Όλοι όσοι τα είδαν αυτά διαμαρτύρονταν κι έλεγαν ότι πήγε να μείνει στο σπίτι ενός αμαρτωλού. Τότε σηκώθηκε ο Ζακχαίος και είπε στον Κύριο: «Κύριε, υποσχομαι να δώσω τα μισά από τα υπάρχοντά μου στους φτωχούς και ν' ανταποδώσω στο τετραπλάσιο όσα έχω πάρει με απάτη». Ο Ιησούς, απευθυνόμενος σ' αυτόν, είπε: «Σήμερα αυτή η οικογένεια σώθηκε· γιατί κι αυτός ο τελώνης είναι απόγονος του Αβραάμ. Ο Υιός του Ανθρώπου ήρθε για ν' αναζητήσει και να σώσει αυτούς που έχουν χάσει το δρόμο τους».

2. Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (ή του Ασώτου υιού) (Λκ 15, 11-32)

Τους είπε επίσης ο Ιησούς: «Κάποιος άνθρωπος είχε δύο γιους. Ο μικρότερος απ' αυτούς είπε στον πατέρα του: “πατέρα, δώσε μου το μερίδιο της περιουσίας που μου αναλογεί”· κι εκείνος τους μοίρασε την περιουσία. Ύστερα από λίγες μέρες ο μικρότερος γιος τα μάζεψε όλα κι έφυγε σε χώρα μακρινή. Εκεί σκόρπισε την περιουσία του κάνοντας άσωτη ζωή. Όταν τα ξόδεψε όλα, έτυχε να πέσει μεγάλη πείνα στη χώρα εκείνη, και άρχισε κι αυτός να στερείται. Πήγε λοιπόν κι έγινε εργάτης σε έναν από τους πολίτες εκείνης της χώρας, ο

οποίος τον έστειλε στα χωράφια του να βόσκει χοίρους. Έφτασε στο σημείο να θέλει να χορτάσει με τα ξυλοκέρατα που έτρωγαν οι χοίροι, αλλά κανένας δεν του έδινε. Τελικά συνήλθε και είπε: “πόσοι εργάτες του πατέρα μου έχουν περίσσιο ψωμί, κι εγώ εδώ πεθαίνω της πείνας! Θα σηκωθώ και θα πάω στον πατέρα μου και θα του πω: πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ’ εσένα· δεν είμαι άξιος πια να λέγομαι γιος σου· κάνε με σαν έναν από τους εργάτες σου”. Σηκώθηκε, λοιπόν, και ξεκίνησε να πάει στον πατέρα του.

»Ενώ ήταν ακόμη μακριά, τον είδε ο πατέρας του, τον σπλαχνίστηκε, έτρεξε, τον αγκάλιασε σφιχτά και τον καταφιλούσε. Τότε ο γιος του του είπε: “πατέρα, αμάρτησα στο Θεό και σ’ εσένα και δεν αξίζω να λέγομαι παιδί σου”. Ο πατέρας όμως γύρισε στους δούλους του και τους διέταξε: “βγάλτε γρήγορα την καλύτερη στολή και ντύστε τον· φορέστε του δαχτυλίδι στο χέρι και δώστε του υποδήματα. Φέρτε το σιτευτό μοσχάρι και σφάξτε το να φάμε και να ευφρανθούμε, γιατί αυτός ο γιος μου ήταν νεκρός και αναστήθηκε, ήταν χαμένος και βρέθηκε”. Έτσι άρχισαν να ευφραίνονται.

»Ο μεγαλύτερος γιος του βρισκόταν στο χωράφι και καθώς ερχόταν και πλησίαζε στο σπίτι, άκουσε μουσικές και χορούς. Φώναξε, λοιπόν, έναν από τους υπηρέτες και ρώτησε να μάθει τι συμβαίνει. Εκείνος του είπε: “γύρισε ο αδερφός σου, κι ο πατέρας σου έσφαξε το σιτευτό μοσχάρι, γιατί του ήρθε πίσω γερός”. Αυτός

τότε θύμωσε και δεν ήθελε να μπει μέσα. Ο πατέρας του βγήκε και τον παρακαλούσε, εκείνος όμως του αποκρίθηκε: “εγώ τόσα χρόνια σου δουλεύω και ποτέ δεν παράκουσα καμιά εντολή σου· κι όμως σ’ εμένα δεν έδωσες ποτέ ένα κατσίκι για να ευφρανθώ με τους φίλους μου. Όταν όμως ήρθε αυτός ο γιος σου, που κατασπατάλησε την περιουσία σου με πόρνες, έσφαξες για χάρη του το σιτευτό μοσχάρι”. Κι ο πατέρας του του απάντησε: “παιδί μου, εσύ είσαι πάντοτε μαζί μου κι ό,τι είναι δικό μου είναι και δικό σου. Έπρεπε όμως να ευφρανθούμε και να χαρούμε, γιατί ο αδερφός σου αυτός ήταν νεκρός κι αναστήθηκε, ήταν χαμένος και βρέθηκε”».

3. Μετάνοια

Αν έστω και το ελάχιστο φως μπει μέσα σε εμάς που πράττουμε το κακό και λέμε όσα δεν πρέπει, σε εμάς που ζοφερές σκέψεις κι ένα μαύρο πέπλο σκιάζει την καρδιά μας, τότε νιώθουμε τις πρώτες τύψεις συνειδήσεως. Όμως οι τύψεις αυτές δεν αποτελούν ακόμη μετάνοια. Μπορεί να περάσουμε όλη μας τη ζωή κατηγορώντας τους εαυτούς μας για την κακή μας πορεία τόσο στα έργα και τα λόγια, όσο και στις σκοτεινές σκέψεις και τα συναισθήματα, κι όμως παρόλα αυτά να μην βελτιωθούμε καθόλου. Οι τύψεις κάνουν τη ζωή μας πραγματική κόλαση, αλλά δεν θα μας ανοίξουν τη Βασιλεία των ουρανών-πρέπει κάτι άλλο να συνδέσουμε με αυτές, κάτι που βρίσκεται στον πυρήνα της μετάνοιας: να

στραφούμε στο Θεό με ελπίδα, με τη βεβαιότητα ότι διαθέτει Εκείνος αγάπη ικανή να μας συγχωρεί και δύναμη ικανή να μας αλλάζει. Μετάνοια είναι αυτή η στροφή της ζωής, αυτή η αλλαγή του νου, η μεταμόρφωση της καρδιάς, που μας φέρνει «ενώπιος ενωπίω» με το Θεό, γεμάτους με μία ελπίδα διστακτική αλλά χαρμόσυνη, σίγουρους πως δεν αξίζουμε το θείο έλεος, μα και βέβαιους ότι ο Κύριος ήλθε στη γη όχι για να κρίνει αλλά για να σώσει-ήλθε στη γη όχι για τους δίκαιους αλλά για τους αμαρτωλούς [...]

Η μετάνοια πρέπει να πυροδοτείται από αυτή ακριβώς την ελπίδα στην αγάπη του Θεού και από μια γενναία προσπάθεια να παραμένουμε στο σωστό τρόπο της ζωής, εγκαταλείποντας τις παλιές μας συνήθειες.

Bloom, Anthony (2008). Το μυστήριο της ίασης. Αθήνα: Εν πλω, σ. 97-99.

1. Αγίου Ανδρέα Κρήτης, Μεγάλος Κανόνας (αποσπάσματα).

Τὸν πρωτόπλαστον Ἄδὰμ
τῆ παραβάσει παραζηλώσας,
ἔγνων ἑμαυτὸν
γυμνωθέντα Θεοῦ
καὶ τῆς αἰδίου
βασιλείας καὶ τρυφῆς
διὰ τὰς ἁμαρτίας μου.

[...]

Εἰ καὶ ἤμαρτον, Σωτήρ,
ἄλλ' οἶδα ὅτι φιλάνθρωπος εἶ·
πλήττεις συμπαθῶς
καὶ σπλαγχνίζῃ θερμῶς·
δακρύοντα βλέπεις
καὶ προστρέχεις ὡς Πατὴρ
ἀνακαλῶν τὸν Ἄσωτον.

[...]

Τὰ ἐκούσια, Σωτήρ,
καὶ τὰ ἀκούσια πταίσματά μου,
καὶ τὰ φανερά
καὶ κρυπτά, καὶ γνωστὰ
καὶ ἄγνωστα πάντα
συγχωρήσας ὡς Θεός,
ἰλάσθητι καὶ σῶσόν με.

Ἔνωσα τὸν ἑαυτό μου,
καθὼς προσπαθοῦσε νὰ ξεπεράσει
στὴν παράβαση τῆς ἐντολῆς
τὸν πρωτόπλαστο Ἀδάμ,
νὰ μένει γυμνὸς ἀπ' τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ
καὶ νὰ χάνει,
γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου,
τὴν αἰώνια βασιλεία καὶ ἀπόλαυση.

[...]

Ἀμάρτησα, Σωτήρα μου!
Γνωρίζω ὅμως τὴ φιλανθρωπία Σου.
Τιμωρεῖς μὲ συμπάθεια
καὶ σπλαχνίζεσαι μὲ θερμότητα.
Βλέπεις τὰ δάκρυα
καὶ τρέχεις σὰν Πατέρας στοργικὸς
γιὰ νὰ φέρεις πίσω τὸν ἄσωτο.

[...]

Συγχώρεσε, Σωτήρα, τὰ ἁμαρτήματά μου.
Ὅλα ὅσα κάνω μὲ τὴ θέλησή μου
ἢ χωρὶς αὐτήν. Ὅσα φανερά
καὶ ὅσα κρυφά, ὅσα γνωρίζω
καὶ ὅσα δὲν γνωρίζω. Ὅλα
συγχώρεσέ τα ὡς Θεός.
Γίνε εὐσπλαχνος καὶ σῶσε με.

Ἐκ νεότητος, Σωτήρ,
τὰς ἐντολάς σου ἐπαρωσάμην·
ὄλον ἐμπαθῶς
ἀμελῶν, ραθυμῶν,
παρῆλθον τὸν βίον·
διὸ κράζω σοι, Σωτήρ·
κὰν ἐν τῷ τέλει σῶσόν με.

[...]

Ληστήν τοῦ Παραδείσου, Χριστέ, πολίτην,
ἐπὶ Σταυροῦ σοι βοήσαντα
τὸ Μνήσθητί μου, προαπειργάσω·
αὐτοῦ τῆς μετανοίας
ἀξίωσον κάμῃ τὸν ἀνάξιον.

[...]

Ἠμάρτηκα, ἐπλημμέλησα
καὶ ἠθέτησα τὴν ἐντολήν σου·
ὅτι ἐν ἁμαρτίαις προήχθην
καὶ προσέθηκα τοῖς μώλωπι
τραῦμα ἐμοί.
Ἄλλ' αὐτός με ἐλέησον ὡς εὖσπλαγχνος,
ὁ τῶν Πατέρων Θεός.

Ἄπ' τὰ χρόνια τῆς νιότης, Σωτήρα μου,
περιφρόνησα τὶς ἐντολές Σου!
Πέρασα τὴ ζωὴ μου ὀλόκληρη
δουλεύοντας στὰ πάθη,
μ' ἀμέλεια καὶ τεμπελιά!
Γι' αὐτὸ φωνάζω δυνατὰ, Σωτήρα μου:
Ἔστω καὶ στὸ τέλος τῆς ζωῆς μου σῶσε με.
[...]

Τοῦ Παραδείσου πρῶτο πολίτη, Χριστέ μου, ἔκανες
τὸν ληστή, ὅταν ἐπάνω στὸν σταυρὸ
Σοῦ φώναξε τὸ «μνήσθητί μου».

Ἐκείνου τὴ μετάνοια
κάνε ν' ἀποχτήσω κι ἐγὼ ὁ ἀνάξιος.
[...]

Ἀμάρτησα! Ἔσφαλα
καὶ ἀθέτησα τὴν ἐντολή Σου!
Στὴ ζωὴ πορεύτηκα ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη ἀμαρτία
καὶ στὶς πληγές μου πρόσθεσα
κι ἄλλα τραύματα.

Ἄλλὰ Σὺ, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων μου,
σὰν σπλαχνικὸς ἐλέησέ με.

Ἀπόδοση στη νεοελληνικὴ:
Μητροπολίτης Νέας Σμύρνης Συμεών

2. Απόσπασμα από το έργο του Φ. Ντοστογιέφσκι, Αδελφοί Καραμαζόφ.

[Απάντηση του στάρετς Ζωσιμά σε μια γυναίκα που του διηγείται μια πράξη της τόσο σοβαρή που, ενώ την έχει εξομολογηθεί, συνεχίζει να την βαραίνει.]

«Τίποτα μη φοβάσαι, ποτέ μη φοβάσαι και μη θλίβεσαι. Μια και μετανοείς, όλα θα στα συγχωρέσει ο Θεός. Μα και ούτε υπάρχει ούτε μπορεί να γίνει στον κόσμο τέτοιο κρίμα που να μην το συγχωρεί ο Κύριος σε κείνον που μετανοεί αληθινά. Μα κι ούτε μπορεί ο άνθρωπος να κάνει ένα τόσο μεγάλο αμάρτημα που θα μπορούσε να εξαντλήσει την αστείρευτη αγάπη του Θεού. Ή μήπως μπορεί να υπάρξει τάχα ένα τόσο μεγάλο αμάρτημα που να ξεπεράσει την αγάπη του Θεού; Φρόντιζε μονάχα για την μετάνοια, για την αδιάκοπη μετάνοια, κι όσο για τον φόβο, διώξε τον εντελώς από την καρδιά σου. Πίστευε πως ο Θεός σε αγαπάει τόσο που ούτε εσύ να το φανταστείς δεν μπορείς. Σ' αγαπάει παρόλο που αμάρτησες. Σ' αγαπάει μέσα στην αμαρτία σου. Για έναν μετανοούντα στον ουρανό χαίρονται περισσότερο παρά για χίλιους αναμάρτητους, είπε ο Χριστός[...]».

Ντοστογιέφσκι, Φ. (1990). Αδελφοί Καραμαζόφ, τ. Α΄. Μτφρ. Άρη Αλεξάνδρου. Αθήνα: Γκοβόστη, σ. 97-98.

Η αμαρτία σε σχέση με την ανθρώπινη ελευθερία.

1. Γιατί άφησε ο Θεός τον άνθρωπο να αμαρτήσει;

«...Στην κατοχή και άσκηση της ελεύθερης θέλησης του ανθρώπου δεν θα βρούμε καθόλου μια πλήρη εξήγηση αλλά τουλάχιστον την αρχή και μια απάντηση στο πρόβλημά μας. Γιατί άφησε ο Θεός τους αγγέλους και τον άνθρωπο να αμαρτήσουν; Γιατί ο Θεός επιτρέπει το κακό και τη δυστυχία; Απαντάμε. Γιατί είναι ένας Θεός αγάπης. Η αγάπη προϋποθέτει μετοχή και η αγάπη επίσης προϋποθέτει ελευθερία. Σαν μια Τριάδα αγάπης ο Θεός επιθύμησε να μοιραστεί τη ζωή του με δημιουργημένα πρόσωπα, φτιαγμένα κατά την εικόνα Του, που θα μπορούσαν να του ανταποκριθούν ελεύθερα και εκούσια σε μια σχέση αγάπης. Όπου δεν υπάρχει ελευθερία εκεί δεν υπάρχει αγάπη[...].

Ware, Κάλλιστος, επίσκοπος Διοκλείας (1982⁷).
Ο Ορθόδοξος Δρόμος, Αθήνα: Επτάλοφος, σ. 68-69.

2. Ελευθερία και αυθαιρεσία

Όταν λοιπόν ο άνθρωπος εισέρχεται στην περιοχή της ελευθερίας, υψώνεται μπροστά του το πρόβλημα, εάν και κατά πόσο είναι δεμένος σε ηθικούς κανόνες και αν του επιτρέπονται όλα. Η ελευθερία που καταλήγει στην αυθαιρεσία δεν θέλει να ακούσει για τίποτε άγιο, για κανένα περιορισμό. Όταν δεν υπάρχει Θεός ή όταν ο άνθρωπος είναι Θεός, τότε τα πάντα επιτρέπονται. Ο

άνθρωπος αρχίζει να κατέχεται από μια ιδέα και σε μια δαιμονική κατάσταση βλέπει την ελευθερία του να χάνεται, να γίνεται σκλάβος μιας ανεξέλεγκτης δυνάμεως [...].

Μπερδιάγιεφ, Ν. (1972). Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι. Μτφρ. Ν. Ματσούκας, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 98.

3. «Πού βρίσκεται η ελευθερία;»

Πού βρίσκεται η ελευθερία; Με τα ίδια μας τα μάτια είδαμε τους ανθρώπους εκείνους που βεβαίωναν πως είχανε βρει την αυθεντικότερη, οικουμενικότερη και επιστημονικά εγκυρότερη ευτυχία, να στέλνουν εκατομμύρια άλλους στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως στο όνομα της ευτυχίας, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας τους. Η τρομακτική φρίκη και το μίσος αντί να μειώνονται, αυξάνονται. Η δυστυχία αντί να ελαττώνεται, διογκώνεται. [...]

Σμέμαν, Αλ. (2004²). Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος. Μτφρ. – επιμ. Β. Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω, σ. 75.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Ερμηνεύουμε την αμαρτία στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Εκκλησίας.
- ✓ Αναλύουμε τις επιπτώσεις της αμαρτίας σε διάφορα επίπεδα (κοινωνικό - προσωπικό - περιβάλλοντος).
- ✓ Αξιολογούμε τη μετάνοια σε σχέση με την αντιμετώπιση της αμαρτίας.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.2. ΘΑΝΑΤΟΣ

Ο θάνατος ως στοιχείο της ζωής.

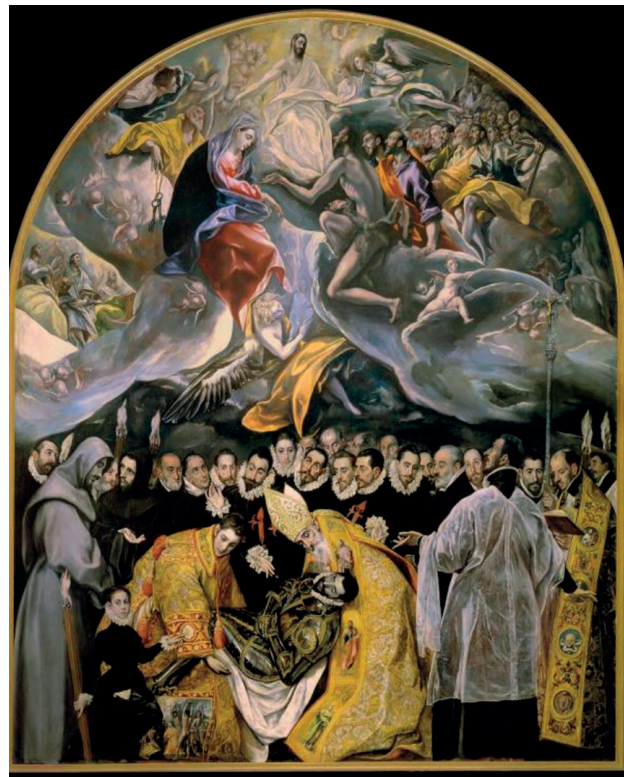
1. Gustav Klimt (1910-1915). Death and Life. Leopold Museum.

2. Επιτάφιος θρήνος (12ος αι.). Nerezi (Σερβία).

3. Van Gogh (1889). Pietà (ελαιογραφία βασισμένη σε λιθογραφία του Eugène Delacroix). Van Gogh Museum, Amsterdam.

4. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (1586-1588). Η ταφή του κόμη Οργκάθ. Άγιος Θωμάς, Τολέδο.

Ο θάνατος στη θεολογική και θρησκευτική γλώσσα.

**1. Ποίημα Γ. Δροσίνη (1859-1951),
Τι λοιπόν; (ή Μήπως;)**
«Τι λοιπόν; Της ζωής μας το σύνορο
θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ' ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίξαμε
τάφου γη θα μας έχει χωρίσει;
Ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε,
τούτο μόνο Ζωή μας το λέμε;
Κι αυτό τρέμουμε μήπως το χάσουμε
και χαμένο στους τάφους το κλαίμε;
Σ' ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
της ζωής μας ο κόσμος τελειώνει;
Τίποτε άλλο; Στερνό μας απόρριμα
το κορμί που σκορπιέται και λιώνει;
Κάτι ανέγγιχτο, ανάκουστο, αθώρητο
μήπως κάτω απ' τους τάφους ανθίζει
κι ό,τι μέσα μας κρύβεται αγνώριστο
μήπως πέρα απ' το θάνατο αρχίζει;
Μήπως ό,τι θαρρούμε βασίλεμα
γλυκοχάραμα αυγής είναι πέρα
κι αντί να 'ρθει μια νύχτα αξημέρωτη
ξημερώνει μι' αβράδιαστη μέρα;

Μήπως είναι η αλήθεια στο θάνατο
κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;
Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε
κι είναι αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;»

2. Τραγούδι: Μάνα (1972)

Στίχοι: Κ. Χ. Μύρης

Μουσική: Γιάννης Μαρκόπουλος

Δίσκος: Ιθαγένεια

Μάνα μου πόσο μέστωνε το στάρι στις ταφόπετρες
πόσο γλυκό στη γέψη το ψωμί το ψυχοσάββατο
και το κρασί στυφή παρηγοριά στο ξόδι του
παππούλη.

Στο γάμο του μικρού μικρού μεταλαβιά του βλάμη.

Μάνα κρασί, μάνα ψωμί, μάνα μ' ελιά και λάδι
μάνα μου χώμα και νερό, βάστα γερά το πρόσφορο
τώρα που θ' ανταμώσετε με τον παππού στον Άδη.

Κι όταν στην έρμη ρεματιά
φυτρώνουν οι μικρές ελιές
κι όταν μαζεύαμε καρπό σε ερωτικά νυχτέρια
κι όταν πιθάρια πήλινα το σώμα τρώγαν του λαδιού,
μάνα καλή το ξέραμε πως φύλαγες το πιο καλό

στην πιο κρυφή και σκοτεινή βενέτικη κασέλα.

Λίγο για τα βαφτιστικά, λίγο για τα στερνά στερνά,
λίγο για την αβασκανιά και την κακή την ώρα.

Μάνα κρασί, μάνα ψωμί, μάνα μ' ελιά και λάδι
μάνα μου χώμα και νερό, βάστα γερά το πρόσφορο
τήρα που θ' ανταμώσετε με τον παππού στον Άδη.

3. Η τοποθέτηση των θρησκειών απέναντι στο πρό- βλημα του θανάτου

**5. Vincent van Gogh
(1890). Saint-Rémy - Road
with Cypress and Star.
Kröller-Müller Museum.**

Στην πλειονότητά τους, οι θρησκείες, είδαν το θάνατο αρνητικά. Αυτό φαίνεται π.χ. από το γεγονός ότι στην αρχική κατάσταση του κόσμου, όπως αυτή παρουσιάζεται στους διάφορους κοσμογονικούς μύθους, δε συμπεριλαμβάνεται ο θάνατος. Αυτός έρχεται πάντα μετά. Φαίνεται ακόμη π.χ. από το γεγονός ότι καμιά θρησκεία, ξεκινώντας από την αρχαιότερη γνωστή, της παλαιολιθικής εποχής, δε δέχεται το θάνατο σαν μια τελική κατάσταση. Τον βλέπουν συνήθως σαν μια μεταβατική κατάσταση μεταξύ αυτής και μιας άλλης ζωής ή μιας επανόδου σ' αυτήν τη ζωή. Η πολύμορφη πίστη στην αθανασία κάποιου στοιχείου της ύπαρξης του ανθρώπου, όπως π.χ. της ψυχής, αποτελεί μια από τις πρώτες γνωστές πεποιθήσεις του ανθρώπινου είδους. [...] Σε θρησκείες όπως ο Ινδουισμός, όπου ο θάνατος είναι μια κατάσταση που επανέρχεται συνεχώς μεταξύ δύο αναγεννήσεων σε διάφορες μορφές ύπαρξης, είναι και πάλι μια από τις σκιερότερες πλευρές της γενικά αρνητικής εικόνας της ύπαρξης. [...]

Αν οι θρησκείες βλέπουν το θάνατο αρνητικά και τη ζωή θετικά, ακόμη βαθύτερα βλέπουν το θάνατο ως αποτέλεσμα του κακού και τη ζωή ως αποτέλεσμα του καλού. Σε όλους τους κοσμογονικούς μύθους ο θάνατος εισέρχεται στον κόσμο μετά την είσοδο του κακού στον κόσμο. Αυτό επιφέρει την καταστροφή της αρχικής καλής κατάστασης και το θάνατο ως το χειρότερο αποτέλεσμά του. Οι θρησκείες δείχνουν με διάφορους τρόπους ότι το βασικό κακό είναι η τοποθέτηση κάποιου

άλλου μεγέθους ως θεού στη θέση εκείνου που καθεμιά από αυτές θεωρεί ως Θεό, ο οποίος εκπροσωπεί το αγαθό. Το μέγεθος αυτό μπορεί να είναι ένα πράγμα ή μια κατάσταση, ένα ον ή μια ιδέα [...].

Ο τρόπος με τον οποίο υπερνικάται το κακό και ο θάνατος διακρίνει τις θρησκείες. Σε κάποιες, αυτό γίνεται μέσα από την υπέρβαση του κόσμου. Σε άλλες, η υπερνίκηση αυτή γίνεται μέσα από τη διάσωση του κόσμου. Οι πρώτες χαρακτηρίζονται συνήθως από αρνητική διάθεση προς τον κόσμο. Τυπικό δείγμα των πρώτων είναι ανατολικές θρησκείες, όπως ο Ινδουισμός. Τυπικό δείγμα των δεύτερων είναι ο Χριστιανισμός. Στο Χριστό συνυπάρχει η ολοκλήρωση της σχέσης ανθρώπου και Θεού με την κατάργηση του θανάτου. Το ίδιο αναμένεται να επεκταθεί στο τέλος της ιστορίας σε όλο το νέο κόσμο του Θεού.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Λυκείου, ΔΕ 38, σ. 307, 310-311.

4. Ταφή και καύση των νεκρών

Ιδιαίτερη μεταχείριση των νεκρών παρατηρείται ήδη από την εποχή του ανθρώπου του Πεκίνου (περ. 500.000 π.Χ.). Από την εποχή του ανθρώπου του Νεάντερταλ με κλιμακούμενη συχνότητα αλλά και σαφήνεια ότι αυτή η μεταχείριση σημαίνει πίστη σε μια μετά θάνατον επιβίωση του νεκρού, οι νεκροί θάβονται και μάλιστα όλο και με περισσότερη φροντίδα, όπως π.χ.

συνοδευόμενοι με διάφορα αντικείμενα, στολιζόμενοι με κοσμήματα, κτερίσματα κτλ. Ιστορικά ο τρόπος απόθεσης των νεκρών με ταφή προηγείται του τρόπου απόθεσης με καύση, η οποία εμφανίζεται αργότερα. [...]

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία έχει επικρατήσει η ολόσωμη ταφή των νεκρών, γιατί αυτό εκφράζει το σεβασμό προς τον όλο άνθρωπο (σώμα και ψυχή). Το σώμα έχει δημιουργηθεί από τα στοιχεία της γης και είναι προορισμένο να επιστρέψει στη γη, από όπου ελήφθη. Αυτή η αντίληψη έγινε παραδοσιακή πρακτική της Εκκλησίας, χωρίς να αποτελεί δεσμευτική δογματική αλήθεια.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Λυκείου, ΔΕ 38, σ. 308-309.

5. Τρόποι μνήμης των νεκρών στον Χριστιανισμό

[...] Αυτό που λέμε καθώς στέκουμε και προσευχόμαστε για το νεκρό, είναι το εξής: «Κύριε, η ζωή του ανθρώπου αυτού δεν ήταν μάταιη. Αυτό που άφησε στη γη είναι η αγάπη μας γι' αυτόν κι ένα υπόδειγμα. Το υπόδειγμα θα το ακολουθήσουμε· η αγάπη δεν θα πεθάνει ποτέ». Η διακήρυξη ενώπιον του Θεού της αθάνατης αγάπης μας για το νεκρό, είναι ένας τρόπος κατάφασης του ανθρώπου αυτού, όχι μόνο στο χρόνο, αλλά και στην αιωνιότητα. Όταν στέκουμε στην Ακολουθία κρατώντας αναμμένες λαμπάδες, διακηρύσσουμε ασφαλώς την πίστη μας στην Ανάσταση· όμως διακηρύσσουμε

επιπλέον, ενώπιον του προσώπου του Θεού, ότι ο άνθρωπος αυτός κόμισε φως μέσα σε τούτο τον κόσμο – «έτσι πρέπει να λάμψει το φως σας μπροστά στους ανθρώπους, για να δουν τα καλά σας έργα και να δοξάσουν τον Πατέρα σας που είναι στον ουρανό» [Ματθ. 5,16]. Διακηρύσσουμε πως ο άνθρωπος που έφυγε από τούτη τη ζωή, δεν έλαμψε απλά μ' ένα δημιουργικό φως, δεν μας εντυπωσίασε με την οξυδέρκειά του, με την ομορφιά ή το ταλέντο του μόνο, αλλά επέτρεψε στο φως του Θεού, στην άκτιστη θεία δόξα του, να λάμψει. Κι αυτό είναι κάτι που θα παραμείνει αθάνατο πάνω στη γη. [...]

Κι ωστόσο, υπάρχει συνάμα η βεβαιότητά μας πως ο θάνατος, που σημαίνει για μας πένθος και απώλεια, είναι μια γέννηση στην αιωνιότητα, είναι μια αφετηρία όχι ένα τέρμα, είναι ένα υπέροχο και άγιο συναπάντημα του Θεού με τη ζωντανή ψυχή που μπορεί να βρει το πλήρωμά της μονάχα σ' Εκείνον.

Bloom, Anth. (2008³). Ο θάνατος ως κέρδος. Μτφρ.-επιμ. Β. Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω, σ. 122-125.

6. Ο τελευταίος ασπασμός...

... αποτελεί μια παράδοση χιλιετιών [...] Η σύγχρονη ψυχολογία έχει διαπιστώσει ότι είναι κρίσιμη για την ψυχική υγεία και συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου η ακολούθηση της σωστής διαδικασίας αποχωρισμού.

Ο τελευταίος ασπασμός στο ναό αποτέλεσε μέχρι

των ημερών μας και ακόμη αποτελεί στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας καθιερωμένη λαϊκή παράδοση. [...]

Πάντως ο τελευταίος ασπασμός δίνει την ευκαιρία στο θλιμμένο να αποχαιρετήσει για πάντα τον αγαπημένο του νεκρό με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, δηλαδή μέσα στην κοινότητα των αδελφών που τον στηρίζει και τον θερμαίνει και σ' ένα χώρο που διαδηλώνει την ενότητα ανάμεσα στη στρατευομένη και τη θριαμβεύουσα Εκκλησία. Σ' ένα χώρο που θυμίζει στο θλιμμένο ότι τελικά στο Χριστό δεν υπάρχει χωρισμός.

Λαογραφικές και θεολογικές παραδόσεις για το πένθος

6. Μποκόρος, Χρ. Κυπαρίσσι-δέντρο μνήμης (2011)

Η διαφύλαξη του νεκρού σ' όλη τη διάρκεια της νύχτας είναι αρχαία συνήθεια που μαρτυρείται ήδη από την Ομηρική περίοδο και αναφέρεται συχνά στα αγιολογικά κείμενα. [...] Κατά τη διάρκεια της νύχτας λένε ιστορίες και παραμύθια, διηγούνται στιγμιότυπα από τη ζωή του νεκρού, μιλάνε για πολέμους και σκοτωμούς

και συζητάνε διάφορες σκέψεις για το θάνατο.

Σχεδόν πάντοτε ανάμεσα τους βρίσκεται ένα πρόσωπο που, ανταποκρινόμενο σ' ένα σπάνιο εσωτερικό αισθητήριο, κατά περιόδους διακόπτει τη βαριά πένθιμη ατμόσφαιρα λέγοντας ορισμένα αστεία. Αυτό το λειτούργημα έχει μια σπάνια ψυχολογική αξία, γιατί κάνει δυνατή την απρόσκοπτη συνέχιση της διεργασίας της θλίψης που θα μπορούσε να διακοπεί, αν η συναισθηματική ένταση διατηρόταν διαρκώς αμείωτη.[...]

Ο λαός πιστεύει ότι όσο πιο πολλοί άνθρωποι παρακολουθούν την κηδεία τόσο πιο πολλοί άγγελοι παρευρίσκονται σ' αυτή, αφού κάθε άνθρωπος έχει και τον φύλακα άγγελο του σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση.[...]

Τα μοιρολόγια και οι θρήνοι συνεχίζονται μέχρι το νεκροταφείο. Στον τάφο ο παπάς κλείνοντας τη νεκρωσιμη ακολουθία ρίχνει λάδι και κρασί σταυρωτά απάνω στο νεκρό και λέει «ραντιείς μέ ύσώπω καί καθαρισθήσομαι» και μετά του ρίχνει χώμα και λέει «τουῦ Κυρίου ἡ γῆ καί τό πλήρωμα αὐτῆς». Θεωρείται καλό να ρίξουν λίγο χώμα στο νεκρό όλοι οι παριστάμενοι.

[...] Μετά την επιστροφή από το νεκροταφείο γίνονται ορισμένοι καθαρμοί, όπως το πλύσιμο των χεριών κ. ά. και ύστερα ακολουθεί το νεκρόδειπνο. [...] Το νεκρόδειπνο είναι «σύμβολον της κοινωνικής αλληλεγγύης, ήτοι της ενώσεως εν αυτώ των επιζώντων, οι οποίοι, τρώγοντες μαζί και πίνοντες μετά το λυπηρόν γεγονός του θανάτου, εκδηλώνουν ομαδικώς, ούτως

ασυναισθήτως, την συμπαράστασιν αυτών εις την δυστυχίαν, [...], και την εσωτερικήν διάθεσιν προς λήθην του λυπηρού γεγονότος και συνέχισιν της ζωής».

Φάρος, π. Φιλότητος (2001). Το Πένθος. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 167-168, 187-190.

7. Τα κόλλυβα

7. Τα κόλλυβα της Παναγίας
(Άγιο Όρος)

Βρασμένο σιτάρι (συνήθως ανάμικτο με άλλους καρπούς και ζάχαρη), που προσφέρεται με θρησκευτική τελετουργία στη μνήμη των πεθαμένων («κεκοιμημένων») ή στη μνήμη κάποιου αγίου την ημέρα της επετείας εορτής του.

[...] Η αρχή της εκκλησιαστικής καθιέρωσής τους με τη σημερινή γνωστή έννοια των επιμνημόσυνων προσφορών τοποθετείται στο έτος 362 και συνδέεται παραδοσιακά με το λεγόμενο «θαύμα των κολλύβων, που

έκανε ο άγιος Θεόδωρος ο Τήρων. [...]

Αν και η παράδοση τοποθετεί την αρχή της καθιέρωσης τους στον 4ο αιώνα, είναι βέβαιο ότι τα κόλλυβα συνεχίζουν παλαιότερη συνήθεια και αποτελούν μεταλλαγή των προσφορών στους νεκρούς (μακαριών, ελεημοσυνών κ.λπ.) κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Οι προσφορές πάλι αυτές αποτελούσαν συνέχεια όμοιων ή ανάλογων προχριστιανικών εθίμων, όπως ήταν τα νεκρικά περίδειπνα και η πανσπερμία. Η επιλογή του σιταριού ως επιμνημόσυνης προσφοράς εξηγείται από τη συμβολική έννοια (θάνατος-ανάσταση), με την οποία περιβάλλει η Εκκλησία το δημητριακό αυτό (πρβλ. Ιωάννου 12, 24: «έάν μή ό κόκκος του σίτου πεσών εις τήν γήν άποθάνη, αύτός μόνος μένει· έάν δε άποθάνη, πολύν καρπόν φέρει»).

[...] Τα κόλλυβα παρασκευάζονται με αγνά υλικά και στέλνονται μέσα σε δίσκο ή σε πιάτο στην εκκλησία, όπου ευλογούνται από τον παπά.

[...] Κόλλυβα για να «συχωρεθεί» η ψυχή των πεθαμένων δεν προσφέρονται μόνο στις καθιερωμένες μετά τον θάνατο επιμνημόσυνες ημέρες (γνωστές ως: τρίμερα, εννιάμερα, σαράντα, τρίμηνα κ.λπ.), αλλά και σε άλλες τακτές ημέρες του χρόνου, αφιερωμένες στους νεκρούς (Ψυχοσάββατα κ.λπ.).

λήμμα «κόλλυβα», Εγκυκλοπαίδεια
Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάννικα.

8. Θεοφάνης ο Κρης (1546). Κοίμηση της Θεοτόκου. Ι. Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.

Θάνατος και Ανάσταση στην ορθόδοξη Χριστιανική παράδοση.

1. Η Πτώση του ανθρώπου (Γεν 2, 15-17 και 3, 1-14. 23)

Πήρε, λοιπόν, ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο και τον έβαλε μέσα στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον προσέχει. Του έδωσε αυτήν την εντολή: «Απ' όλα τα δέντρα του κήπου μπορείς να τρως. Από το δέντρο όμως της γνώσης του καλού και του κακού να μη φας· γιατί την ίδια μέρα που θα φας απ' αυτό, εξάπαντος θα πεθάνεις [θα γίνεις θνητός]». [...] Απ' όλα τα ζώα του αγρού, που είχε δημιουργήσει ο Κύριος ο Θεός, το φίδι ήταν το πιο πανούργο. Είπε λοιπόν το φίδι στη γυναίκα: «Αλήθεια είπε ο Θεός να μη φάτε από κανένα δέντρο του κήπου;» Η γυναίκα τού απάντησε: «Μπορούμε να φάμε καρπούς απ' όλα τα δέντρα, εκτός από κείνο που βρίσκεται στη μέση του κήπου. Ο Θεός είπε να μη φάμε τον καρπό του, ούτε καν να τον αγγίξουμε, για να μην πεθάνουμε». Τότε το φίδι είπε στη γυναίκα: «Όχι βέβαια! Δε θα πεθάνετε· ξέρει όμως ο Θεός ότι την ημέρα που θα φάτε απ' αυτό, θα ανοιχτούν τα μάτια σας και θα γίνετε σαν θεοί, και θα γνωρίζετε το καλό και το κακό».

Η γυναίκα είδε ότι οι καρποί του δέντρου ήταν εύγευστοι, ελκυστικοί και ξεσήκωναν την επιθυμία για την απόκτηση γνώσης. Πήρε, λοιπόν, από τους καρπούς

του κι έφαγε· έδωσε και στον άντρα της που ήταν μαζί της, και έφαγε κι αυτός. Τότε άνοιξαν τα μάτια και των δύο και κατάλαβαν ότι ήταν γυμνοί. Έραψαν, λοιπόν, φύλλα συκιάς και έφτιαξαν καλύμματα για να σκεπάσουν τη γύμνια τους.

Τότε άκουσαν το θόρυβο που έκανε ο Κύριος ο Θεός, καθώς περπατούσε στον κήπο το δειλινό, και κρύφτηκαν απ' αυτόν ο Αδάμ και η γυναίκα του ανάμεσα στα δέντρα του κήπου. Αλλά ο Κύριος ο Θεός φώναξε τον Αδάμ και του είπε: «Πού είσαι;»

Εκείνος απάντησε: «Σε άκουσα στον κήπο, φοβήθηκα και κρύφτηκα, γιατί είμαι γυμνός».

«Ποιος σου είπε πως είσαι γυμνός;» ρώτησε ο Θεός. «Μήπως έφαγες από το δέντρο που σου είχα απαγορεύσει να φας;»

Ο Αδάμ αποκρίθηκε: «Η γυναίκα που μου έδωσες, εκείνη μου πρόσφερε έναν καρπό και έφαγα».

Ο Κύριος ο Θεός ρώτησε τη γυναίκα: «Γιατί το έκανες αυτό;» Εκείνη απάντησε: «Το φίδι με εξαπάτησε και έφαγα».

Τότε είπε ο Κύριος ο Θεός στο φίδι: «Γι' αυτό που έκανες, καταραμένο να 'σαι μόνο εσύ απ' όλα τα ζώα της γης! Με την κοιλιά θα σέρνεσαι, και χώμα θα τρως σ' όλη σου τη ζωή. Έχθρα θα βάλω ανάμεσα σ' εσένα και στη γυναίκα, κι ανάμεσα στο σπέρμα σου και στο σπέρμα της. Εκείνος θα σου συντρίψει το κεφάλι κι εσύ θα του πληγώσεις τη φτέρνα».

Έτσι, ο Κύριος ο Θεός έδωξε τον άνθρωπο από τον κήπο της Εδέμ, για να καλλιεργεί τη γη απ' την οποία είχε προέλθει.

2. Προέλευση του κακού

Όσον αφορά στη φύση και την προέλευση του κακού πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το κακό δεν υπάρχει ως δημιούργημα και ο Θεός δεν ευθύνεται γι' αυτό. Υπάρχει ως διακοπή της σχέσης του κτιστού κόσμου με το Θεό, σχέση που είναι απαραίτητη για να παραμείνει ο κόσμος ζωντανός, αφού από μόνος του δεν έχει ζωή. Η διακοπή της σχέσης προέρχεται από τον άνθρωπο που ως «αυτεξούσιος» θέλησε να γίνει θεός χωρίς το Θεό. Έτσι επέλεξε τη διακοπή της σχέσης του με το Θεό που τον ζωοποιούσε και επιστρέφει στο μηδέν συμπαρασύροντας και την υπόλοιπη κτίση, αφού είναι ο ηγέτης της. Ο Θεός δε δημιουργεί το κακό, αλλά δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα της επιλογής, αφού τον έχει δημιουργήσει με ελεύθερη βούληση (αυτεξούσιο) κι εκείνος επιλέγει να γίνει ίσος με το Θεό μέσω της ανυπακοής.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β' Λυκείου, ΔΕ 11, σ. 100.

1. Άδης-Θάνατος

"Άδης" δεν είναι κάποιος τόπος, αλλά στη βιβλική γλώσσα σημαίνει αυτήν ακριβώς την πραγματικότητα του θανάτου, την κατάσταση του σκότους, της απελπισίας, της καταστροφής, ό,τι δηλαδή είναι ο θάνατος. Και αυτή η πραγματικότητα του θανάτου - την οποία φυσικά δεν δημιούργησε ο Θεός, ούτε τη θέλησε ποτέ για τα δημιουργήματα Του- τονίζει έντονα ότι ο "Άρχων του κόσμου τούτου" έχει τεράστια δύναμη στον κόσμο. Σατανάς, Αμαρτία, Θάνατος είναι οι "διαστάσεις" του Άδη, είναι το περιεχόμενο του. Διότι η αμαρτία έρχεται από το σατανά και ο θάνατος είναι το αποτέλεσμα της αμαρτίας: 'δι' ενός ανθρώπου ή αμαρτία εις τόν κόσμον εισήλθεν καί διά τῆς αμαρτίας ὁ θάνατος" (Ρωμ 5,12)

Σμέμαν, Αλ. (2003). Η Μεγάλη Εβδομάδα. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 46.

2. Προσδοκώ την Ανάσταση

[...] Προσδοκώ, περιμένω την ανάσταση των νεκρών, γιατί η πίστη εντός μου – έστω και μόνο στις καλύτερες, αγνότερες και πιο ανεβασμένες στιγμές της ζωής μου – έχει διαπεραστεί από το φως της αναστάσεως, από αυτή και μυστηριώδη αλλά και υπέρτατα χαρούμενη γνώση πως ο Χριστός αναστήθηκε από τους νεκρούς, διανοίγοντας το δρόμο και για τη δική μας ανάσταση. Μας χάρισε την ίδια Του τη ζωή – αθάνατη, που λάμπει μέσα από το μνήμα, ελεύθερη από το

θάνατο – και συνεπώς μεταμόρφωσε το θάνατό μας σε είσοδο, σε προσέγγιση, σε αρχή της νίκης. Περιμένω, προσδοκώ ανάστασιν νεκρών, γιατί αυτή μου έχει ήδη δοθεί, γιατί όλη η χριστιανική πίστη δεν είναι τίποτα άλλο παρά η λογικά αναπόδεικτη μα ωστόσο αυταπόδεικτη εσωτερική γνώση, πως ο άνθρωπος κλήθηκε για την αιωνιότητα.

Krishti u ngjall! - al-Masīh qām!

**Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν,
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.**

Ο Χριστὸς ἀναστήθηκε ἀπ' τοὺς
νεκρούς
Με τὸν θάνατό του νίκησε τὸν
θάνατο
καὶ σε ὅλους τοὺς νεκρούς
χάρισε τὴ ζωή.

**Christ is Risen! - Χριστος
Воскрес!**

Να γιατί το Σύμβολο της Πίστεως κλείνει με τη χαρά αυτού του “Προσδοκώ”, Αναμένω. Η ζωή συνεχίζεται. Η κάθε μέρα φέρνει μαζί της τις χαρές και τις λύπες της. Πέφτουμε, σηκωνόμαστε, ξαναπέφτουμε. [...]

Σμέμαν, Αλ. (2003³). Πιστεύω. Μτφρ. Στάθης Κομνηνός. Σειρά: Ορθόδοξη Μαρτυρία 52. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 146.

3. Η χαρά της Ανάστασης

Είναι, άραγε, η χαρά της Ανάστασης χαρά παρόμοια μ’ αυτή που νιώθουμε όταν, σε κάποιο έργο που παρακολουθούμε, ο “καλός” στο τέλος νικά; Μια τέτοια χαρά καρυκεύει ίσως τον θεατή με ένα αίσθημα ικανοποίησης, δεν αλλάζει όμως την ύπαρξή του.

Αν λοιπόν επιχειρήσουμε να ψηλαφίσουμε το ακατόρθωτο που κατορθώθηκε και ποια είναι η αιτία των πανηγυρισμών, θα πρέπει να κοντοσταθούμε σε ορισμένα σημεία:

Με τη σάρκωσή του ο Υιός προσέλαβε την ανθρωπινή φύση για να την “επεξεργαστεί”, δηλαδή να τη μπολιάσει με τη θεότητα του, να την αναπλάσει, να ανακαινίσει τον άνθρωπο και να λυτρώσει το σύμπαν από όλες τις δυνάμεις που το φθείρουν και το κολοβώνουν, δηλαδή από κάθε είδους θάνατο - από την αποσύνθεση της βιολογικής μας υπόστασης μέχρι την εξάτμιση της αγάπης και τη θανάτωση της σχέσης μας με τους άλλους. [...] Η Γέννηση του Χριστού λοιπόν υπήρξε το

θαυμαστό ξεκίνημα αυτού του έργου, πλην όμως ξεκίνημα, κι όχι συνάμα τέρμα, όπως μερικές φορές την εμφανίζουμε αυτονομημένη. Το έργο του κορυφώθηκε με την Ανάστασή του. Αυτό που εγέρθηκε από τον τάφο δεν ήταν γυμνή η θεότητα του Θεανθρώπου, ούτε απλώς ένα ασώματο πνεύμα. Αν γινόταν αυτό, θα σήμαινε το θρίαμβο του θανάτου[...] Ο Χριστός όμως εγέρθηκε πλήρης. Ουδέποτε αποσαρκώθηκε. Όταν εμφανίστηκε μετά την Ανάστασή του στους μαθητές, τους διαβεβαίωσε ακριβώς γι' αυτό. "Βεβαιωθείτε ότι είμαι εγώ ο ίδιος. Ψηλαφίστε με και δείτε. Ένα φάντασμα δεν έχει σάρκα και οστά, όπως βλέπετε πως έχω εγώ" (Λουκ. 24:39). [...] Η Ανάσταση κοντολογίς σήμανε την πραγμάτωση του ολότελα καινούριου στην ιστορία, την ανάδυση του νέου τύπου ανθρώπου, του ανακαινισμένου, του μη υποκειμένου σε κάθε είδος φθοράς και θανάτου, κοντολογίς, του ανθρώπου έτσι όπως θα έπρεπε να είναι.

Παπαθανασίου Θ. Ν. (2007). Με την ψυχή στα πόδια, Αθήνα: Εν πλω, σ. 25-27.

**9. Μάρκος Μπαθάς.
Η εις Άδου κάθοδος
(1498 – 1578).**

4. «Ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος...»

Η εμπειρία του [θανάτου] είναι βασανιστική. Πληγώνει ο επώδυνος χωρισμός και το κενό, τα ανεκπλήρωτα όνειρα, οι ζωντανές αναμνήσεις, η αίσθηση της άγνωστης συνέχειας, ο φόβος του οριστικού τέλους, η υποψία ότι μπορεί να ξεχάσουμε το πρόσωπο, οι τύψεις, τα αν, τα μήπως, οι ενοχές, οι αμφιβολίες. Μας λείπει το σώμα αυτό που βλέπουμε, που εκφράζει την εικόνα του προσώπου, που μιλάει και σκέπτεται, αυτό που φιλούμε, που αγκαλιάζουμε. [...] Μας τυραννάει και η ασυνείδητη ή υποσυνείδητη σκέψη του δικού μας θανάτου.

Όλα αυτά δημιουργούν βαθύ φυσικό πόνο στην ψυχή. Και αυτό είναι καθολικό γεγονός, το ζούμε όλοι, δεν έχει εξαιρέσεις. Ακόμη και η Εκκλησία, κατά την εξόδιο ακολουθία, ψάλλει: "Θρηνῶ καί ὀδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τόν θάνατον". Οι ὕμνοι της Μεγάλης Παρασκευῆς και τα εγκώμια δεν δυσκολεύονται να περιγράψουν με πολύ έντονους ὀρους το ανθρώπινο δράμα της Παναγίας.

Παρά ταύτα, η Εκκλησία μάς δίνει και μία ἄλλη δι-ἀσταση του θανάτου. Μας μιλάει για μακαριότητα, για ἀνάπαυση, για Βασιλεία Θεοῦ, για κατάσταση «ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη οὐ στεναγμός, ἀλλά ζωὴ ἀτελεύτητος". Μιλάει για ζωή και ἀνάσταση που κρύβονται πίσω ἀπό τη θλίψη, το ἀδιέξοδο, την τραγικότητα του θανάτου, τον ὁποῖο μάλιστα ὀνομάζει κοίμηση. Και ὀλα αυτά δεν προσφέρονται ως παρηγορητική διδασκαλία, ως ἀνακουφιστική ψευδαῖσθηση, ως ἀναγκαῖα τεχνητή ἀπομάκρυνση ἀπό την πραγματικότητα, ως ἐνδεχόμε-νο, ἀλλά ως η μόνη, μεγάλη και κεντρική ἀλήθεια, ως η διαχρονική ἐμπειρία της ἐκκλησίας και ως η βιωματική ἀπόδειξη της χάριτος των ἀγίων.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής (2015). Εκεί που δεν φαίνεται ο Θεός. Αθήνα: Σταμούλης, σ. 257-258.

5. Από την Ακολουθία του Επιτάφιου Θρήνου (Εγκώ- μια, Στάσις πρώτη)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ
κατετέθης Χριστέ,
καὶ θανάτῳ σου τὸν θάνατον ὤλεσας,
καὶ ἐπήγασας τῷ κόσμῳ, τὴν ζωὴν.
Ἡ ζωὴ πῶς θνήσκεις; πῶς καὶ τάφῳ οἰκεῖς; τοῦ
θανάτου τὸ βασίλειον λύεις δέ, καὶ τοῦ Ἄδου
τοὺς νεκροὺς ἐξανιστᾷς.

Ὡς βροτὸς μὲν θνήσκεις, ἐκουσίως Σωτήρ,
ὡς Θεὸς δὲ τοὺς θνητοὺς ἐξανέστησας, ἐκ
μνημάτων καὶ βυθοῦ ἁμαρτιῶν.

Κἂν νεκρὸς ὡράθης, ἀλλὰ ζῶν ὡς Θεός,
ἐπανάγεις ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια, τοὺς ἐκεῖθεν
πεπτωκότας, Ἰησοῦ.

ΑΠΟΔΟΣΗ

**Χριστέ, Εσύ, που είσαι η (όντως) ζωή,
τοποθετήθηκες σε τάφο, και με τον θάνατό Σου
κατέστρεψες (και εξαφάνισες) τον θάνατο,
και έγινες πηγή ζωής για τον κόσμο.**

**(Εσύ, Κύριε, που είσαι) η ζωή, πώς πεθαίνεις;
Και πώς κατοικείς σε τάφο; Αλλ' όμως (με τον
θάνατό Σου) καταργείς το βασίλειο του θανάτου
και επαναφέρεις στη ζωή τους νεκρούς που
κατείχε (ως αιχμαλώτους) ο άδης.**

**Ως άνθρωπος μεν πεθαίνεις με τη θέλησή Σου,
Σωτήρα, ως Θεός δε (παντοδύναμος) ανέστησες
τους θνητούς ανθρώπους από τα μνήματα και
από την άβυσσο των αμαρτιών.**

**Αν και εθεάθης νεκρός, όμως ως ζωντανός
(αληθινός) Θεός επαναφέρεις από τη γη προς
τον ουρανό (στη βασιλεία του Θεού) εκείνους,
Ιησού, που από εκεί είχαν (εκ)πέσει.**

**Μετάφραση Επιφάνιου Θεοδωρόπουλου,
αρχιμανδρίτη (1988). Η Μεγάλη Εβδομάς
μετά ερμηνείας. Αθήνα: Αποστολική
Διακονία (σε απόδοση).**

6. Ευλογητάρια από την Εξόδιο Ακολουθία

Ὁ πάλαι μὲν, ἐκ μὴ ὄντων πλάσας με, καὶ εἰκόνι σου
θεία τιμήσας, παραβάσει ἐντολῆς δὲ πάλιν με
ἐπιστρέψας, εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθην, εἰς τὸ
καθ' ὁμοίωσιν ἐπανάγαγε, τὸ ἀρχαῖον κάλλος
ἀναμορφώσασθαι.

Εἰκὼν εἶμι, τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καὶ
στίγματα φέρω πταισμάτων· οἰκτείρησον
τὸν σὸν πλάσμα, Δέσποτα, καὶ καθάρισον
σῆ εὐσπλαγχνία· καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα
παράσχου μοι, Παραδείσου πάλιν ποιῶν πολίτην με.

Εσύ που τον παλιό καιρό με έπλασες από το
μηδέν και με τίμησες με τη θεία σου εικόνα,
αφού παρέβηκα την εντολή Σου με γύρισες πάλι
στη γη από την οποία προέρχομαι, επανάφερε
με στο καθ' ομοίωσιν για να ξαναβρώ την παλιά
ομορφιά.

Είμαι εικόνα της ανείπωτης δόξας Σου, αν και
φέρω σημάδια της αμαρτίας. Λυπήσου το
πλάσμα Σου, Δέσποτα, και καθάρισέ το με την
ευσπλαχνία Σου. Δώσε μου την πατρίδα που
ποθώ κάνοντάς με ξανά πολίτη του Παραδείσου.

Προσωπική στάση απέναντι στον θάνατο.

1. Το «διώροφο κτίριο»

Αυτό που συχνά έχουμε στο νου μας είναι μια εικόνα στατική: Ο ανθρώπινος κόσμος μοιάζει να αποτελεί τον κάτω όροφο ενός διώροφου κτιρίου, του οποίου ο επάνω όροφος είναι οι ουρανοί. Σωτηρία στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου, είναι ο απεγκλωβισμός της ανθρώπινης ψυχής από τον κάτω όροφο των βασάνων για να αναπαυθεί στον επάνω. Όσο αιώνια όμως είναι η κατ' αυτόν τον τρόπο διάταξη των ορόφων, τόσο αιώνιος είναι και ο θάνατος αφού είναι το απαραίτητο όργανο για τη λύτρωση της ψυχής από τον κόσμο. Πού χωράει σ' αυτό το σχήμα η Ανάσταση του Χριστού;

[...] Όταν ο Χριστός αναστήθηκε, δε μετέτρεψε αυτόματα, μαγικά και αναγκαστικά όλους τους ανθρώπους σε άφθαρτες, αναστημένες υπάρξεις, αλλά τους προσφέρει μια ολότελα νέα υπαρξιακή δυνατότητα, η οποία δύναται να θέσει οριστικό τέρμα στο θάνατο. Ο αναστάς Χριστός (ας μου επιτραπεί η παρομοίωση) είναι σαν το φάρμακο που επιτέλους φτιάχθηκε για να εκμηδενίσει μια χρόνια αρρώστια. Αυτό σημαίνει ότι το φάρμακο ούτε γεννιέται νομοτελειακά από τον ίδιο τον οργανισμό του αρρώστου, ούτε θα βρεθεί μαγικά και αναπρόδραστα στα στομάχια των ασθενών. Αυτοί καλούνται

ελεύθερα να το εμπιστευθούν, να το θελήσουν και να το δεχτούν.

Παπαθανασίου Θ. Ν. (2007). Με την ψυχή στα πόδια.
Αθήνα: Εν πλω, σ. 27-30.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Συνδέουμε τον θάνατο με την αμαρτία και το κακό, σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία.
- ✓ Ερμηνεύουμε τον θάνατο υπό το πρίσμα της Ανάστασης σύμφωνα με τη χριστιανική πίστη και διδασκαλία.
- ✓ Κρίνουμε τις προτάσεις αντιμετώπισης του θανάτου στο πλαίσιο των θρησκειών.

Σημειώνουμε...

.....

.....

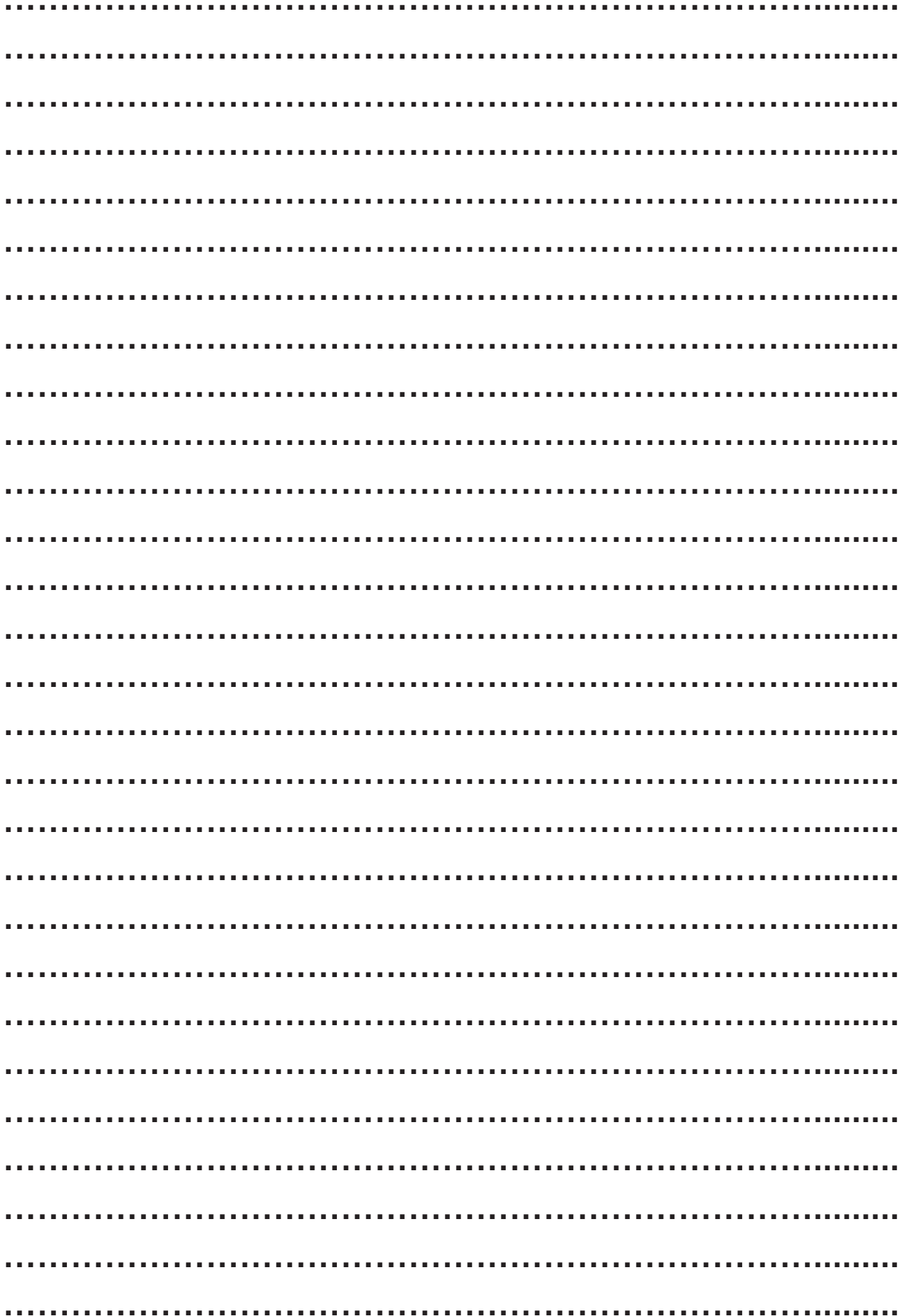
.....

.....

.....

.....

.....

5.3. ΑΔΙΚΙΑ

Δίκαιο και άδικο.

Άρθρα από ηλεκτρονικές εφημερίδες

1. Κοινωνία χτισμένη στην αδικία

ΝΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ 21.03.2014

«Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα ήταν απροετοίμαστο για την οικονομική και κοινωνική κρίση», σημείωσε ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη στην έκθεση που δόθηκε στη δημοσιότητα την Τρίτη. «Πριν από την κρίση, η Ελλάδα προόριζε σχεδόν το 30% των κρατικών εξόδων για κοινωνικούς σκοπούς, αλλά μεγάλο μέρος αυτών των χρημάτων πήγαινε σε σχετικώς εύπορα νοικοκυριά. Από το 2007/08, το σύνολο των δαπανών για την κοινωνική προστασία και την υγεία μειώθηκε κατά 18% σε πραγματικές τιμές, σε αντίθεση με αύξηση 14% στη μέση χώρα-μέλος του ΟΟΣΑ».

Εφημ. Η Καθημερινή (21.3.2014)

<http://www.kathimerini.gr/759140/opinion/epikairothta/politikh/koinwnia-xtismenh-sthn-adikia>

2. «Ραγίζει» η καρδιά από την αδικία στην εργασία μας

ΚΟΣΜΟΣ 03.11.2005

The New York Times

Σπασμένα νεύρα και «ραγισμένη» καρδιά φαίνεται ότι προκαλεί η έλλειψη δικαιοσύνης στον εργασιακό χώρο. Σύμφωνα με μελέτη Φινλανδών επιστημόνων, που δημοσιεύτηκε στα τέλη του περασμένου μήνα στην επιστημονική επιθεώρηση *Archives of Internal Medicine*, οι άνδρες που θεωρούν ότι στην εργασία τους δεν υπάρχει «δικαιοσύνη» για όλους και ότι οι ίδιοι αδικούνται έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να πάθουν έμφραγμα, καρδιακή προσβολή ή ακόμα και να πεθάνουν από στεφανιαία νόσο συγκριτικά με όσους θεωρούν ότι στο γραφείο επικρατεί αξιοκρατία και δικαιοσύνη[...].

Ομπρέλα η δικαιοσύνη

Οι άνδρες που πιστεύαν ότι στο εργασιακό τους περιβάλλον πρυτάνευε η δικαιοσύνη ήταν στην πλειοψηφία τους μεγαλύτερης ηλικίας, παντρεμένοι, είχαν καλύτερη εκπαίδευση και είχαν φτάσει σε αρκετά υψηλές θέσεις στην εργασιακή ιεραρχία. Συνήθως είχαν φυσιολογικό σωματικό βάρος. Ακόμα όμως και όταν με τα κατάλληλα στατιστικά πρότυπα έγιναν οι απαιτούμενες προσαρμογές, το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο: Όσοι θεωρούσαν ότι ήταν θύματα ενός «κόσμου κακού και άδικου» εμφάνιζαν

συχνότερα συμπτώματα στεφανιαίας νόσου.

Εφημ. Η Καθημερινή (3.11.2005)

<http://www.kathimerini.gr/232649/article/epikairothta/kosmos/ragizei-h-kardia-apo-thn-adikia-sthn-ergasia-mas> -

3. Μεγάλη ομάδα, μεγάλη αδικία

Στο Μεξικό το 1986 το μεγάλο σκάνδαλο δεν ήταν μόνο το χέρι του Μαραντόνα. Στην ιστορία έχει περάσει και η "σφαγή" μιας εξαιρετικής ομάδας, της Σοβιετικής Ένωσης του Βαλερί Λομπανόφσκι. Ο Γιάννης Φιλήρης σας θυμίζει-παρουσιάζει την ιστορία της

Επιμέλεια: Γιάννης Φιλήρης Δημοσίευση: 27 Ιουν. 2014

Το 1986 στο Μεξικό δεν ήταν μόνο το χέρι του Θεού. Δεν υπήρχε μόνο ο Μαραντόνα, που έβαλε γκολ με το χέρι πανηγυρίζοντας σα να μην είχε συμβεί τίποτε. Στην ιστορία έχει περάσει και η "σφαγή" των Σοβιετικών από τον Σουηδό διαιτητή Φρέντρικσον, στο περίφημο παιχνίδι με το Βέλγιο. Οι "διάβολοι" νίκησαν με 4-3 στην παράταση, αλλά τα δυο πρώτα τους γκολ ... σημειώθηκαν από θέση οφ-σάιντ.

Ηλ/νική εφημερίδα «Sport24» (27.6.2014)

<http://www.sport24.gr/Columns/longform/megalh-omada-megalh-adikia.2865794.html>

Ο Θεός και η αδικία στον κόσμο (θεοδικία).

1. Από την Αγία Γραφή

- Ψλμ 118, 137: Δίκαιος είσαι, Κύριε,
κι οι αποφάσεις σου σωστές.
- Μτ 5, 6: Μακάριοι όσοι πεινούν και διψούν για την επικράτηση του θελήματος του Θεού, γιατί ο Θεός θα ικανοποιήσει την επιθυμία τους.
- Ιω 9, 1-2: **Ο εκ γενετής τυφλός**
Καθώς πήγαινε στο δρόμο του ο Ιησούς, είδε έναν άνθρωπο που είχε γεννηθεί τυφλός. Τον ρώτησαν, λοιπόν, οι μαθητές του: «Διδάσκαλε, ποιος αμάρτησε και γεννήθηκε αυτός τυφλός, ο ίδιος ή οι γονείς του;»
- Α Κορ 6, 9: «Δεν ξέρετε ότι άνθρωποι άδικοι δε θα έχουν θέση στη βασιλεία του Θεού;»
- Α Κορ 10, 13: [...] ο Θεός, που κρατάει τις υποσχέσεις του, δε θα επιτρέψει σε κανέναν πειρασμό να ξεπεράσει τις δυνάμεις σας· αλλά, όταν έρθει ο πειρασμός, θα δώσει μαζί και τη διέξοδο, ώστε να μπορέσετε να τον αντέξετε.

2. Τραγούδι: Αν είσαι Θεός (2000)

Στίχοι: Πάνος Κατσιμίχας & Χάρης Κατσιμίχας

Μουσική/Ερμηνεία: Πάνος Κατσιμίχας & Χάρης Κατσιμίχας

Άλμπουμ: Τρύπιες σημαίες

Πόσα ποτάμια αίμα
Πόσα ποτάμια δάκρυ
Και πόσα παρακάλια
Θέλεις ακόμα από μας

Τώρα που τρελαθήκαμε
Και λύσσαξε η μπόρα
Αν ήσουνα ποτέ εδώ
Πες μου που είσαι τώρα;

Αν είσαι θεός
Γιατί δε μας λυπάσαι;
Αν είσαι θεός
Γιατί δε μας μιλάς;
Αν είσαι θεός
Γιατί δε μας θυμάσαι,
γιατί γυρνάς την πλάτη,
γιατί μας παρατάς;

Φτύνουνε τ' όνομά σου
Κατώτεροι θεοί
Ουρλιάζουνε κατάρες
γιατί σιωπάς εσύ;

Κρατούνε τις ζωές μας
Του δαίμονα τα κτήνη
Αν είμαστε παιδιά σου εμείς

γιατί νικάν' αυτοί;
γιατί νικάν' αυτοί;
γιατί νικάν' εκείνοι;

3. Γιατί σε μένα, Θεέ μου;

Δεν είμαι παιδί Σου; Δεν είσαι Θεός αγάπης; Τι σχέση μπορεί να έχει η αγάπη Σου με το μαρτύριό μου; Πώς να με προσελκύσουν τα μαστιγώματά σου; Πώς συνδυάζεται η καλοσύνη Σου με την ανερμήνευτη λογική του πόνου, με τη θλίψη, με το ενδεχόμενο του σκανδαλισμού;

[...] Ο πόνος δεν απαντιέται με επιχειρήματα. Ούτε η αδικία και ο θάνατος αντιμετωπίζονται με τη λογική. Τα προβλήματα αυτά λύνονται με το εμφύσημα και την πνοή που μόνο ο Θεός δίνει. Λύνονται με το Άγιο Πνεύμα. Ξεπερνιούνται με την ταπεινή αποδοχή του θελήματος του Θεού, που είναι τόσο αληθινό αλλά συνήθως και τόσο ακατανόητο. [...] Στο διάλογο με τον πόνο, την αδικία και το θάνατο είμαστε υποχρεωμένοι να βγούμε από τα ανθρώπινα μέτρα. Αυτή είναι όχι μόνο η έξοδος από τη δοκιμασία αλλά και η ευεργεσία της.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής (2006³). Άνθρωπος μεθόριος, Από τα αναπάντητα διλήμματα στα περάσματα της «άλλης λογικής».

Αθήνα: Εν πλω, σ. 19, 32-33, 36.

4. Θεοδικία

[...] Ο Θεός ως αγαθός και παντοδύναμος, κυρίαρχος πάνω σε όλα, δεν πρέπει να επιτρέπει τη δυστυχία και την οδύνη των αθών υπάρξεων, όπως άλλωστε το απαιτεί ο στοιχειώδης κανόνας του δικαίου και της ηθικής. Όποιος προβάλλει μια τέτοια απαίτηση καταρχήν σωστά αποδέχεται το μεγαλείο και την κυριότητα του Θεού. [...] Η αγαθότητα, η παντοδυναμία και η δικαιοσύνη του Θεού εκλαμβάνονται με φυσική και νομική έννοια. Η απαίτηση του ανθρώπου σ' αυτά τα πλαίσια της θεοδικίας είναι περίπου τα εξής: όπως ο άνθρωπος έχει δυνάμεις με τις οποίες κυριαρχεί πάνω στη φύση και στην κοινωνική ζωή, το ίδιο θα έπρεπε να κάνει και ο Θεός κατά μείζονα λόγο. Όσοι κάνουν αυτή τη σκέψη δεν αντιλαμβάνονται ότι ζητούν χωροφύλακα, εισαγγελέα και ένα προστάτη και τροφοδότη συνεχώς πάνω από τη δημιουργία και τα κεφάλια μας. Τίποτα να μη γίνεται που να μας γεννάει οδύνη, και καμιά αδικία να μην επιτελείται, αφού ο Θεός θα τη σταματάει ή θα την ανατρέψει αμέσως. Πέρα από το ότι ένας τέτοιος Θεός θα ήταν πολύ στενάχωρο πράγμα, θα ήταν συνάμα μια φυσική δύναμη και μια αναγκαιότητα. Κατά βάση, αφού θα προστατευόταν συνεχώς, κυριαρχικώς και μηχανικώς, δεν θα υπήρχε χώρος για την προσωπική και ελεύθερη αυτοδημιουργία. Και έτσι ο άνθρωπος κατά βάση πρέπει να παραιτηθεί από το δώρο της συνδημιουργίας. Θα ήταν ένα λιθάρι, ένα φυτό, ένα ζώο ίσως,

μια μηχανή, ποτέ όμως συνδημιουργός. [...] Με ένα λόγο, δεν θα υπάρχουν ελεύθερα πλάσματα, αλλά κατευθυνόμενα. [...]

Το βιβλίο του Ιώβ είναι κλασικό για την περίπτωση της θεοδικίας. Πέρα από την απaráμιλλη λογοτεχνική δύναμη αυτού του βιβλίου, το θεολογικό του περιεχόμενο καταυγάζει τον ανθρώπινο προορισμό και τη σχέση προς το Δημιουργό του. Οι τρεις φίλοι του Ιώβ παγιδεύονται στο νομικό πνεύμα, θεωρώντας το κακό ως μέσο τιμωρίας για τις αμαρτίες του ανθρώπου. [...] Ποιος ξέρει ποια είναι η δικαιοσύνη του Θεού; Και γιατί αυτή να μοιάζει με την ανθρώπινη; Πώς ο άνθρωπος, ο «γη και σποδός» και επομένως δημιούργημα από το μηδέν, μπορεί να αποδίδει στον Θεό ιδιότητες ειλημμένες από τη φυσική και τη νομική τάξη; [...]

Άλλωστε η υποδούλωση του ανθρώπου στη φυσική και στη νομική πραγματικότητα τον εξωθεί στην απαίτηση να ζητάει από τον Θεό, καθώς κυριαρχεί στον κόσμο η αρρώστια και η αδικία, να ενεργεί κάθε φορά σαν επιδέξιος γιατρός και εισαγγελέας. [...]

Ματσούκας, Ν. (19862). Το πρόβλημα του κακού.

Δοκίμιο πατερικής θεολογίας.

Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 279-283.

5. Ένα γιατί που γίνεται πίστη...

«Γιατί;» [...] Μια λέξη που κυριαρχεί στη γλώσσα μας ζητώντας λύτρωση. [...] Μια οργή κι ένας θυμός που

δεν φανερώθηκε.

«Γιατί;» Μια λέξη που αγιάστηκε πάνω στον Σταυρό του Χριστού μας, εκείνη τη στιγμή που η καρδιά του φοβήθηκε και κραύγασε απεγνωσμένα, «Ηλί, Ηλί, λαμιά σαβαχθανί», τουτέστιν, «Θεέ μου, Θεέ μου, ίνα τί μέ έγκατέλιπες;».

Την πρόφερε και νοηματοδοτήθηκε. Έγινε οδός, τρόπος να ρωτάς και να εμπιστεύεσαι συγχρόνως μια μεγάλη Αγάπη. Πάνω στον Σταυρό ο πόνος έγινε σχέση.

[...] Μην ξεχνάμε ότι ο μεγαλύτερος πόνος είναι το «γιατί» του πόνου.

Πες λοιπόν το «γιατί» της καρδιάς σου, μην φοβάσαι ότι θα αμαρτήσεις, το είπε πρώτος ο Χριστός μπροστά στη μοναξιά και την προδοσία.

Να θυμάσαι, όμως, ότι Εκείνος μετά την αγωνία, μετά το βαθύ υπαρξιακό ερώτημα, πέρασε στην παράδοση του εαυτού του στο θέλημα του Θεού. Δηλαδή σταμάτησε να σκέφτεται κι αφέθηκε να νιώσει. Δεν ρωτούσε πλέον αλλά αισθανόταν. Τι αισθανόταν; Το σχέδιο του Θεού. Την παρουσία Εκείνου. Το μυαλό ρωτά μα η καρδιά γνωρίζει, πιστεύει και εμπιστεύεται.

Παπαδόπουλος, π. Χαράλαμπος (2015).
Κάθε τέλος μια αρχή. Αθήνα: Αρμός, σ. 45-46.

1. **Ιωβ 1, 1-3· 13-22. 2, 7-13: Η ιστορία του Ιώβ**

Στην Αυσίτιδα ζούσε κάποτε ένας άνθρωπος που ονομαζόταν Ιώβ. Ο άνθρωπος αυτός ήταν δίκαιος και τέλειος· σεβόταν το Θεό και αποστρεφόταν το κακό. Είχε αποκτήσει εφτά γιους και τρεις θυγατέρες. Είχε επίσης περιουσία εφτά χιλιάδες γιδοπρόβατα, τρεις χιλιάδες καμήλες, πεντακόσια ζευγάρια βόδια, πεντακόσια γαϊδούρια, καθώς και πλήθος υπηρέτες. Ήταν ο πλουσιότερος άνθρωπος απ' όλους που κατοικούσαν στην Ανατολή.
[...]

Μια μέρα [...] φτάνει στον Ιώβ ένας αγγελιοφόρος και του λέει: «Εκεί που τα βόδια όργωναν και τα γαϊδούρια έβοσκαν κοντά τους, όρμησαν Σαβαίοι ληστές και τα άρπαξαν! Σκότωσαν τους δούλους σου με τα ξίφη τους και μονάχα εγώ κατάφερα να γλιτώσω, για να σου φέρω τα νέα».

Ενώ αυτός ακόμα μιλούσε, έρχεται άλλος αγγελιοφόρος και του λέει: «Φωτιά έπεσε απ' τον ουρανό κι έκαψε τα πρόβατα και τους δούλους σου! Τα 'κανε όλα στάχτη [...]».

Ενώ αυτός ακόμα μιλούσε, έρχεται κι άλλος και του λέει: «Τρεις ομάδες Χαλδαίων ρίχτηκαν στις καμήλες και τις άρπαξαν! Σκότωσαν τους δούλους σου με τα ξίφη τους [...]».

Ενώ και αυτός μιλούσε ακόμη, έρχεται κι άλλος αγγελιοφόρος και λέει: «Οι γιοι σου και οι θυγατέρες σου έτρωγαν κι έπιναν στο σπίτι του μεγαλύτερου αδερφού

τους. Ξαφνικά φύσηξε άνεμος δυνατός [...], χτύπησε το σπίτι από παντού και το γκρέμισε! Τα παιδιά πλακώθηκαν στα ερείπια και σκοτώθηκαν [...].»

Τότε σηκώθηκε ο Ιώβ και ξέσκισε το μανδύα του· ξύρισε το κεφάλι του κι έπεσε καταγής. Προσκυνούσε κι έλεγε:

«Γυμνός απ' την κοιλιά βγήκα της μάνας μου, γυμνός και θα γυρίσω πίσω στη μάνα γη.

Ο Κύριος όλα τα 'δωσε, ο Κύριος και τα πήρε πίσω. Ευλογημένο να 'ναι τ' όνομά του!»

Έτσι, παρ' όλες αυτές τις συμφορές, ο Ιώβ δεν αμάρτησε και δεν ξεστόμισε τίποτα το ανάρμοστο ενάντια στο Θεό.

[...] γέμισε ο Ιώβ πληγές, από την κορφή ως τα νύχια. [...] Εκείνος όμως έλεγε: «[...] Μόνο τα καλά θα δεχόμαστε απ' το Θεό; Δεν πρέπει να δεχτούμε και τα άσχημα;»

Ο Ιώβ είχε τρεις φίλους [...]. Όταν, λοιπόν, αυτοί οι φίλοι του έμαθαν τη μεγάλη συμφορά που βρήκε τον Ιώβ, ήρθαν [...] να τον επισκεφθούν για να του συμπαρασταθούν και να τον παρηγορήσουν. Καθώς όμως τον είδαν από μακριά δεν τον αναγνώρισαν και ξέσπασαν σε κλάμα γοερό. [...] Έπειτα κάθισαν μαζί του καταγής επτά μερόνυχτα. Κανένας τους δεν του μιλούσε, γιατί έβλεπαν πόσο μεγάλος ήταν ο πόνος του.

Όταν τελικά πήγαν κοντά του, άρχισε ένας διάλογος ανάμεσα σ' αυτούς και τον Ιώβ. Στη συζήτησή τους αυτοί, αντί να προσφέρουν παρηγοριά, έγιναν κατήγοροι

του Ιώβ υποστηρίζοντας με απόλυτη βεβαιότητα την παλιά ιουδαϊκή άποψη. Η πείρα των πατέρων, του έλεγαν, μας έχει διδάξει ότι μόνο ο άδικος πάσχει και βασανίζεται. Ψάξε λοιπόν να θυμηθείς τα σφάλματα που έκανες και ζήτησε από το Θεό να σε συγχωρήσει και να σε αποκαταστήσει. Ο Ιώβ επέμενε ότι είναι αθώος και πάσχει άδικα. Βλέπει ότι στον κόσμο αυτό πολλοί κακοί περνούν ζωή αξιοζήλευτη. Αναγνωρίζει ότι ο Θεός είναι παντοδύναμος. Φτάνει όμως στο σημείο να αμφιβάλλει: είναι δίκαιος; Μέσα στον πόνο του καταράστηκε την ώρα που γεννήθηκε και προκαλούσε το Θεό να παρουσιαστεί και να του δείξει σε ποιο σημείο έσφαλε.

Η συζήτηση έχει καταλήξει σε αδιέξοδο. Η κάθε πλευρά είναι σίγουρη πως έχει το δίκαιο με το μέρος της. Η βεβαιότητα του Ιώβ ξεκινάει από την προσωπική του εμπειρία. Η επιμονή των φίλων του από την πίστη και το σεβασμό στη σοφία της παράδοσης.

Η απάντηση δίνεται στο τέλος του βιβλίου από τον ίδιο το Θεό, ο οποίος ελέγχει τόσο τον Ιώβ, όσο και τους τρεις φίλους του για τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται.

Θυμίζει στον Ιώβ ότι ως δημιουργήμα που είναι δεν μπορεί να κατανοήσει και να κρίνει το δημιουργό του. Η ανθρώπινη σοφία δεν μπορεί να συγκριθεί με τη θεία σοφία που δημιούργησε και κυβερνά τον κόσμο. Αντί λοιπόν να προσπαθεί να καταλάβει ο άνθρωπος πώς

ενεργεί ο Θεός, ας έχει εμπιστοσύνη στη σοφία, την παντοδυναμία και την αγάπη του. Τα λόγια του Θεού έκαναν τον Ιώβ να αναγνωρίσει ότι έσφαλε και να μετανοήσει ειλικρινά για τα παράπονά του.

Ο Θεός στη συνέχεια, κατηγορεί και τους τρεις φίλους του Ιώβ ότι μίλησαν απερίσκεπτα, επειδή κι εκείνοι ήθελαν να ενεργεί ο Θεός σύμφωνα με τον τρόπο που σκέφτονται και επιθυμούν οι άνθρωποι.

Η ιστορία τελειώνει με την πληροφορία ότι ο Ιώβ αποκαταστάθηκε σε διπλάσια αγαθά και ευτυχία από εκείνα που είχε πριν από τη δοκιμασία.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Α΄ Γυμνασίου
[Δόικος Δ., Κωνσταντίνου Μ., Καζλάρη Π. (1995).

Προετοιμασία των ανθρώπων για τον καινούριο
κόσμο του Θεού], ΔΕ 38, σ. 200.

2. Ιω 9, 1 - 7. 13 - 14. 16 - 18. 24 - 39: Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού

Καθώς πήγαινε στο δρόμο του ο Ιησούς, είδε έναν άνθρωπο που είχε γεννηθεί τυφλός. Τον ρώτησαν, λοιπόν, οι μαθητές του: «Διδάσκαλε, ποιος αμάρτησε και γεννήθηκε αυτός τυφλός, ο ίδιος ή οι γονείς του;» Ο Ιησούς απάντησε: «Ούτε αυτός αμάρτησε ούτε οι γονείς του, αλλά γεννήθηκε τυφλός για να φανερωθεί η δύναμη των έργων του Θεού πάνω σ' αυτόν. Όσο διαρκεί η μέρα, πρέπει να εκτελώ τα έργα εκείνου που μ' έστειλε.

Έρχεται η νύχτα, οπότε κανένας δεν μπορεί να εργάζεται. Όσο είμαι σ' αυτόν τον κόσμο, είμαι το φως για τον κόσμο». Όταν τα είπε αυτά ο Ιησούς, έφτυσε κάτω, έφτιαξε πηλό από το φτύμα, άλειψε με τον πηλό τα μάτια του τυφλού, και του είπε: «Πήγαινε να νιφτείς στην κολυμβήθρα του Σιλβάμ» –που σημαίνει «απεσταλμένος από το Θεό». Ξεκίνησε, λοιπόν, ο άνθρωπος, πήγε και νίφτηκε και, όταν γύρισε πίσω, έβλεπε. [...]

Τον έφεραν τότε στους Φαρισαίους, τον άνθρωπο που ήταν άλλοτε τυφλός. Η μέρα που έφτιαξε ο Ιησούς τον πηλό και του άνοιξε τα μάτια ήταν Σάββατο. [...] Μερικοί από τους Φαρισαίους έλεγαν: «Αυτός ο άνθρωπος δεν μπορεί να είναι σταλμένος από το Θεό, γιατί δεν τηρεί την αργία του Σαββάτου». Άλλοι όμως έλεγαν: «Πώς μπορεί ένας αμαρτωλός άνθρωπος να κάνει τέτοια σημεία;» Και υπήρχε διχογνωμία ανάμεσά τους. Ρωτούν λοιπόν πάλι τον τυφλό: «Εσύ τι λες γι' αυτόν; πώς εξηγείς ότι σου άνοιξε τα μάτια;» Κι εκείνος τους απάντησε: «Είναι προφήτης».

Οι Ιουδαίοι όμως δεν εννοούσαν να πιστέψουν πως αυτός ήταν τυφλός κι απέκτησε το φως του, ώσπου κάλεσαν τους γονείς του ανθρώπου [...].

Κάλεσαν, λοιπόν, για δεύτερη φορά τον άνθρωπο που ήταν πριν τυφλός και του είπαν: «Πες την αλήθεια ενώπιον του Θεού· εμείς ξέρουμε ότι ο άνθρωπος αυτός είναι αμαρτωλός». Εκείνος τότε τους απάντησε: «Αν είναι αμαρτωλός, δεν το ξέρω· ένα ξέρω: πως, ενώ ήμουν

τυφλός, τώρα βλέπω». Τον ρώτησαν πάλι: «Τι σου έκανε; Πώς σου άνοιξε τα μάτια;» «Σας το είπα κιόλας», τους αποκρίθηκε, «αλλά δεν πειστήκατε· γιατί θέλετε να το ξανακούσετε; Μήπως θέλετε κι εσείς να γίνετε μαθητές του;» Τον περιγέλασαν τότε και του είπαν: «Εσύ είσαι μαθητής εκείνου· εμείς είμαστε μαθητές του Μωυσή· εμείς ξέρουμε πως ο Θεός μίλησε στο Μωυσή, ενώ γι' αυτόν δεν ξέρουμε την προέλευσή του». Τότε απάντησε ο άνθρωπος και τους είπε: «Εδώ είναι το παράξενο, πως εσείς δεν ξέρετε από πού είναι ο άνθρωπος, κι όμως αυτός μου άνοιξε τα μάτια. Ξέρουμε πως ο Θεός τούς αμαρτωλούς δεν τους ακούει, αλλά αν κάποιος τον σέβεται και κάνει το θέλημά του, αυτόν τον ακούει. Από τότε που έγινε ο κόσμος δεν ακούστηκε ν' ανοίξει κανείς τα μάτια ενός γεννημένου τυφλού. Αν αυτός δεν ήταν από το Θεό δε θα μπορούσε να κάνει τίποτα». «Εσύ είσαι βουτηγμένος στην αμαρτία από τότε που γεννήθηκες», του αποκρίθηκαν, «και κάνεις το δάσκαλο σ' εμάς;» Και τον πέταξαν έξω.

Ο Ιησούς έμαθε ότι τον πέταξαν έξω και, όταν τον βρήκε, του είπε: «Εσύ πιστεύεις στον Υιό του Θεού;» Εκείνος αποκρίθηκε: «Και ποιος είναι αυτός, κύριε, για να πιστέψω σ' αυτόν;» «Μα τον έχεις κιόλας δει», του είπε ο Ιησούς. «Αυτός που μιλάει τώρα μαζί σου, αυτός είναι». Τότε εκείνος είπε: «Πιστεύω Κύριε», και τον προσκύνησε. Κι ο Ιησούς είπε: «Ήρθα για να φέρω σε κρίση τον κόσμο, έτσι ώστε αυτοί που δε βλέπουν να

βρουν το φως τους, κι εκείνοι που βλέπουν ν' αποδει-
χθούν τυφλοί».

Ο Χριστός (ως συμπαραστάτης των αδικημένων και ως πηγή δικαιοσύνης) και οι Πατέρες έναντι της αδικίας.

**1. Θεοφάνης ο Κρης (1546), Η Σταύρωση,
Ι. Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.**

Ο πόνος γεννά αλήθεια, συμπόνια, κοινωνία

Λέγει ο Μέγας Βασίλειος προς πενθούντα πατέρα ότι ο πόνος κάνει τον άνθρωπο τόσο ευαίσθητο, ώστε μοιάζει με το μάτι που δεν ανέχεται ούτε το πούπουλο. [...] Ο λόγος που εκφέρεται ως λογικό επιχείρημα ενοχλεί αβάσταχτα. Μόνο το δάκρυ, η κοινωνία της απορίας, η σιωπή, η εσωτερική προσευχή θα μπορούσαν να ανακουφίσουν τον πόνο, να φωτίσουν το σκοτάδι ή να γεννήσουν μια μικρή ελπίδα.

Ο πόνος δεν ξυπνάει μόνον εμάς, αλλά γεννάει και την αγάπη στους γύρω μας. Προσπαθούν να μπουν στη θέση μας. Αγώνίζονται στον καιρό της ασφάλειάς τους να μοιραστούν τα πιο ανεπιθύμητα γι' αυτούς δικά μας αισθήματα. Και το κάνουν. Ο πόνος γεννά την υπομονή μας, ταυτόχρονα όμως γεννά και τον εξ αγάπης σύνδεσμο με τους αδελφούς μας. Ο πόνος γεννά την αλήθεια. Η συμπόνια των άλλων τη φυτεύει στη δική μας καρδιά. Εκεί διακριτικά κρύβεται και η απάντηση.

Έτσι γεννιέται στην καρδιά η παρηγοριά, η γλύκα και η ανακούφιση της οποίας είναι πολύ εντονότερες ως εμπειρίες από το βάρος του πόνου.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και
Λαυρεωτικής (2015). Εκεί που δεν φαίνεται
ο Θεός. Αθήνα: Σταμούλης, σ. 124-125.

1. Μτ 5, 10: «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»

[Μετάφραση: Μακάριοι ὅσοι διώκονται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού, γιατί σ' αυτούς ανήκει η βασιλεία του Θεού.]

2. «Λκ 18, 2-8: Η παραβολή του άδικου κριτή και της χήρας

«Σε κάποια πόλη», τους είπε, «ήταν ένας δικαστής, που ούτε Θεό φοβόταν ούτε άνθρωπο υπολόγιζε. Σ' αυτή την πόλη κατοικούσε μια χήρα, που ερχόταν στο δικαστή και του έλεγε: “προστάτεψέ με απ' αυτόν που με κατατρέχει”. Εκείνος για πολύν καιρό αρνιόταν, αλλά ύστερα είπε μέσα του: “παρ' όλο που δε φοβάμαι το Θεό κι ούτε υπολογίζω άνθρωπο, όμως επειδή τούτη εδώ η χήρα μου έγινε φορτική, θα της δώσω το δίκιο της, για να μην έρχεται συνεχώς και με ταλαιπωρεί”». Κι ο Κύριος πρόσθεσε: «Προσέξτε τι είπε ο άδικος δικαστής. Θα αναβάλει, λοιπόν, ο Θεός να αποδώσει το δίκιο στους εκλεκτούς του, που του φωνάζουν για βοήθεια μέρα και νύχτα; Σας βεβαιώνω ότι θα τους αποδώσει το δίκιο τους πολύ γρήγορα [...]».

3. Ιωάννης Χρυσόστομος: Μήπως έχεις αδικηθεί;

Μήπως όμως έχεις αδικηθεί από αυτόν; Ελέησέ τον λοιπόν και μην τον μισήσεις· κλάψε και θρήνησε γι' αυτόν και μην τον αποστραφείς· γιατί δεν είσαι εσύ εκείνος που ήλθε σε σύγκρουση με το Θεό, αλλά αυτός· εσύ

δε και θα σημειώσεις πρόοδο στην αρετή, αν υποφέρεις την αδικία. Σκέψου πως, όταν επρόκειτο ο Χριστός να σταυρωθεί, για τον εαυτό Του μεν έχαιρε, για τους σταυρωτές Του όμως δάκρυζε.

Είς Ματθαῖον ὁμιλία ΞΑ', 5, ΕΠΕ 11, 446-MG 58, 595.

4. Ιωάννης Χρυσόστομος: Όταν γίνεται παρανομία

Όταν λοιπόν γίνει κάτι το παράνομο, κανείς να μην παραμένει νωθρός και αδιάφορος, αλλά να γίνεται θερμότερος από τη φωτιά και να μην πονάει λιγότερο από εκείνους που αδικούνται και έτσι θα σταματήσουν τα περισσότερα από τα κακά.

Είς Ψαλμόν ΡΛΔ', 5, ΕΠΕ 7, 150 – ΡG 55, 394.

5. Μήπως ο Θεός είναι άδικος;

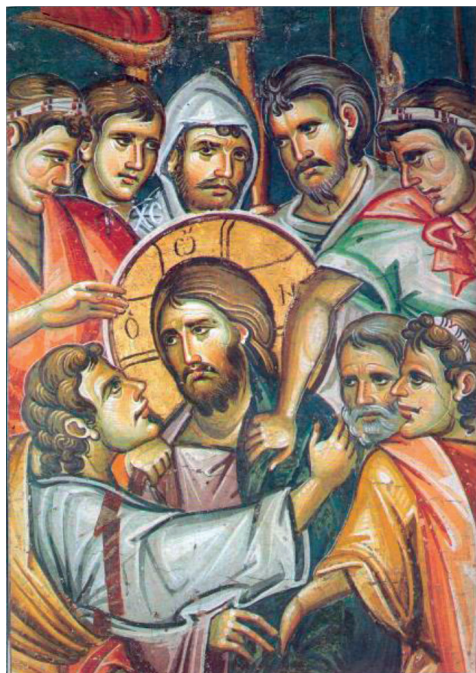
«Μήπως ο Θεός είναι άδικος που άνισα μοιράζει σε εμάς τα αναγκαία για τη ζωή; Διατί εσύ πλουτεῖς και εκείνος είναι πτωχός; Για κανένα άλλον λόγο παρά διά να λάβεις εξάπαντος και εσύ τον μισθό της αγαθότητος και της καλής διαχειρίσεως, και εκείνος για να τιμηθεί με τα μεγάλα έπαθλα της υπομονής. Εσύ όμως, αφού τα περιέλαβες όλα εις τους αχόρταγους κόλπους της πλεονεξίας, νομίζεις ότι κανέναν δεν αδικείς, όταν τόσοσους πολλούς αποστερείς.

Ποῖος είναι ο πλεονέκτης; Αυτός που δεν αρκείται εις την αυτάρκεια. Ποῖος δε είναι ο άρπαγας; Αυτός που αφαιρεί αυτά που ανήκουν στον καθένα. Δεν είσαι συ ο πλεονέκτης; Δεν είσαι συ ο άρπαγας, όταν ιδιοποιείσαι

αυτά τα ίδια που εδέχθης προς διαχείριση; Ή αυτός μεν που απογυμνώνει τον ντυμένο θα ονομαστεί λωποδύτης, εκείνος δε που δεν ενδύει τον γυμνό, ενώ μπορεί να το κάνει, αξίζει να ονομαστεί με άλλο όνομα; [...] Λοιπόν τόσους αδικείς, όσους μπορούσες να ευεργετήσεις! [...]».

Μ. Βασιλείου, «Καθελώ μου τας αποθήκας και μείζονας οικοδομήσω» και «περί πλεονεξίας»,
PG 31, 276.7 (προσαρμογή).

6. Το ποτήρι των θλίψεων

2. Η προδοσία

Όταν, όμως, οι θλίψεις έρχονται από μόνες τους, μην τις φοβάσαι. Μη νομίζεις πως ήρθαν τυχαία, από τη συνδρομή των περιστάσεων. Όχι. Από την ανεξιχνίαστη πρόνοια του Θεού παραχωρήθηκαν. Γεμάτος πίστη, γεμάτος ανδρεία και μεγαλοψυχία, ταξίδευε άφοβα

μέσα στο σκοτάδι και τα άγρια κύματα προς το ήσυχο λιμάνι της αιωνιότητας. Ο ίδιος ο Ιησούς σε καθοδηγεί αόρατα.

Μάθε να λες με βαθιά ευλάβεια την προσευχή που έκανε ο Κύριος στον Πατέρα Του εκεί, στον κήπο της Γεθσημανή, τις τόσο δύσκολες ώρες πριν από τα παθήματα και τον σταυρικό θάνατό Του. Μ' αυτή την προσευχή να αντιμετωπίζεις και να νικάς κάθε θλίψη. «Πατέρα μου», είπε ο Κύριος, «αν είναι δυνατόν, ας μην πιω αυτό ποτήρι· όμως ας μη γίνει το δικό μου θέλημα αλλά το δικό Σου» (Μτ 26, 39).

Αγ. Ιγνατίου Μπριαντσανίνωφ (2012¹⁰).
Το ποτήρι των θλίψεων. «Φωνή των Πατέρων».
Αθήνα: Ι. Μ. Παρακλήτου Ωρωπός Αττικής, σ. 14.

Θρησκευτικές παραδόσεις και διαχείριση της αδικίας.

1. Αδικία και συγχώρηση

«[...] Ο άλλος δρόμος που περνάει από το σταυροδρόμι της αδικίας είναι η συγχώρηση. Η πίκρα της αδικίας διαβρώνει την ύπαρξη τόσο βαθιά και μόνιμα που αποκλείει τη δυνατότητα χαράς από την προσωπική

ζωή και από τις σχέσεις με τους άλλους. Όταν είσαι αναστατωμένος από τη συκοφαντία που έχεις δεχτεί δεν μπορείς να είσαι δημιουργικός. Όταν ασχολείσαι συνεχώς μ' αυτόν που σε έβλαψε ξεχνάς εκείνους που σε αγαπούν. Όταν βαλτώνεις στο παρελθόν ενθυμούμενος συνεχώς την αδικία που υπέστης, δεν μπορείς να κάνεις σχέδια φωτεινά, δημιουργικά κι ελπιδοφόρα για το μέλλον, παρά μόνο σχέδια αντεκδίκησης. Η αίσθηση της αδικίας είναι εγκλωβιστική, καθώς θέτει αδιέξοδα διλήμματα. Η κατάθλιψη είναι η κατάσταση στην οποία οδηγείται όποιος βουλιάζει. [...]

Η συγχώρηση είναι μια απόφαση συνάντησης του άλλου προσώπου. Είναι η κατανόηση της αδυναμίας της ανθρώπινης φύσης. Είναι η στροφή προς το μέλλον. Είναι η επιθυμία να μη μείνουμε προσκολλημένοι σ' ένα οδυνηρό παρελθόν, αλλά να δώσουμε πρώτα στον εαυτό μας αλλά και στους άλλους τη δυνατότητα και τις ευκαιρίες για νέα όμορφα βιώματα. Η συγχώρηση είναι η προϋπόθεση της χαράς, του ευχαριστιακού βιώματος και της ελευθερίας [...].

Όταν αισθανόμαστε αδικημένοι, να σκεφτόμαστε πως αυτός που έσφαλε απέναντί μας είναι ένας αδύναμος άνθρωπος, ακόμα κι αν φαίνεται ισχυρός, ακόμα κι αν με ανθρώπινα κριτήρια έχει εξουσία ή κύρος ή καλή μαρτυρία. Σε άλλη περίπτωση εμείς θα αποδειχθούμε αδύναμοι και άδικοι. Κοινή μας μοίρα είναι να υποπίπτουμε σε λάθη. Κοινή μας επιθυμία και ελπίδα είναι να

μας συγχωρούνται τα λάθη, για να μπορούμε να συνεχίζουμε την πορεία μας, τον αγώνα μας σ' αυτή τη ζωή. Αν δούμε τον κάθε διπλανό μας ως έναν ομοιοπαθή ασθενή, που προσδοκά όπως κι εμείς λίγη συμπόνια και κατανόηση, ακόμα κι αν δεν το δείχνει, τότε νομίζω πως δεν θα δυσκολευτούμε να συγχωρήσουμε.

Κακαμούκα, Μ. - Κουμενίδου, Στ. (2011),
Στο σταυροδρόμι της αδικίας, Σεμινάρια Γονέων,
Θεσσαλονίκη: Εκπαιδευτήρια Απ. Παύλος, σ. 78-81.

2. Τα πικρά φαρμάκια, μυστική τρυφή

[...] Πριν από λίγες μέρες με πλησίασε κάποια νεαρή κοπέλα, που το καντηλάκι της ζωής της φαίνεται να τρεμοσβήνει. Μέσα στον αβάσταχτο πόνο της διέκρινα την ελπίδα. Μέσα από τα δακρυσμένα μάτια της αντίκρισα τη χαρά, τη δύναμη και τη σοφία.

– Θέλω να ζήσω, μου είπε. Αλλά δεν ήρθα για να μου το επιβεβαιώσετε. Ήλθα για να με βοηθήσετε να φύγω έτοιμη από αυτό τον κόσμο.

– Εγώ είμαι παπάς της ζωής και όχι του θανάτου, της απαντώ. Γι' αυτό και θέλω να ζήσεις. Επίτρεψέ μου, όμως, να σε ρωτήσω κάτι: Μέσα στη δοκιμασία σου, ρωτάς ποτέ «γιατί σε μένα, Θεέ μου;»

– Δεν σας καταλαβαίνω, πάτερ, μου λέει. Εγώ ρωτώ «γιατί όχι σε μένα, Θεέ μου;» Και δεν περιμένω το θάνατό μου, αλλά προσδοκώ το φωτισμό μου! [...]

[...] Είναι φοβερό! Πώς αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν

τα ίδια ερωτήματα με μας μέσα τους; Πάντα χαμογελαστοί, πάντα χαρούμενοι, πάντα μεγαλειώδεις. Ίσως τελικά για τον Θεό η τραγικότητα του θανάτου ή μιας αναπάντεχης δοκιμασίας να μην ζυγίζει το ίδιο με τη δική μας ζυγαριά. Ίσως γι' αυτόν τον λόγο οι άγιοι εκφράζονται με προκλητικά θετικό τρόπο για τους πειρασμούς, τις θλίψεις και τις δοκιμασίες. «Δόξα τω δεσπότη τω εν φαρμάκοις στριφνοίς την τρυφήν της υγείας προσάγοντι», γράφει ο μέγας ασκητής και ησυχαστής αββάς Ισαάκ (Ασκητικά, σ. 199). Ονομάζει τρυφή της πνευματικής ζωής τα πικρά φαρμάκια. Μέτοχοι αυτής της λογικής και εμπειρίας, κάποιοι συνάνθρωποί μας μεταμορφώνουν τις φοβερές δοκιμασίες τους σε εξωτερική μόνον εικόνα, με περιεχόμενο όμως αδύναμο να καταστρέψει την ευτυχία της ψυχής τους και με τη ζωή τους αναδίδουν την αίσθηση μιας μυστικής τρυφής, ενώ με τον λόγο τους εκφράζουν μια συνεχή και βαθειά δοξολογία.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής (2015). Εκεί που δεν φαίνεται ο Θεός. Αθήνα: Σταμούλης, σ. 104-105.

3. Ο θυμός του Αχιλλέα

Η αξιοποίηση του Ομηρικού έπους, της Ιλιάδας, με την ψυχοδυναμική μελέτη των δυναμικών του Αχιλλέα επιτρέπει την καταγραφή των υπαρξιακών δυναμικών της κατάθλιψης, όταν η εμμονή στην αδικία εγκλωβίζει. Παράλληλα όμως αναζητούνται οι όροι της υπέρβασης,

όπου η συγχώρηση δεν αποτελεί ηθική επιταγή, αλλά ικανότητα που απαιτεί πολυεπίπεδη απαιτητική επεξεργασία, η οποία οδηγεί στην κατάκτηση της ελευθερίας μέσω της θαυμαστής υπέρβασης των φορτίων του παρελθόντος.

[...] Ο Έκτορας [...] επιτίθεται στον Πάτροκλο και τον σκοτώνει.

Ο Αχιλλέας πια νιώθει αφόρητο γνήσιο πόνο, που ξεπερνά την οργή του για τον Αγαμέμνονα. Βγαίνει να πολεμήσει όχι για τον Αγαμέμνονα, όχι για τους Έλληνες, αλλά για τον ίδιο. Θέλει να εκδικηθεί την απώλεια του αγαπημένου του φίλου.

Όσο πιο βαθιά έχεις επιτρέψει να σε αγγίξει η αδικία, τόσο πιο πολύ αναζητάς τη δριμύτητα στην εκδίκηση. Όποιος κινητοποιείται από το μένος της εκδίκησης, κινδυνεύει να ρισκάρει με επικίνδυνο τρόπο. Επιτίθεται αυτοκαταστροφικά σ' εκείνους που τον αδίκησαν.

Τα λογικά επιχειρήματα για τις συνέπειες της εμμονής δεν έχουν ισχύ στο οργισμένο θύμα της αδικίας. Ο συναισθηματικός κόσμος είναι τόσο φορτισμένος, που το μόνο που ενδιαφέρει είναι η δικαίωση έναντι οιαδήποτε τιμήματος.

Οι ανθρώπινες όμως επιλογές δεν βρίσκονται σε μονόδρομο. [...] Άνθρωποι που ήταν ναρκωμένοι στον εθισμό της πίκρας ξεσηκώνονται για να συμπαρασταθούν σε [...] άλλους αδικημένους, και μεταμορφώνονται σε κοινωνικούς εργάτες. [...] Η απόκτηση προσωπικού

νοήματος επιτρέπει στους ανθρώπους να ανατρέπουν μια αρνητική πορεία και να εκπλήσσουν με τις ικανότητές τους που παρέμεναν ανενεργές, σε ύπνωση.

Επομένως [...] οι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν, όταν έχουν προσωπικούς λόγους για να το πετύχουν.

Οι άνθρωποι είναι δυνατόν να αλλάξουν, όταν ξεφύγουν από την καταγγελία των συνθηκών που ευθύνονται για τα προβλήματά τους.

Οι άνθρωποι είναι δυνατόν να αλλάξουν, όταν σταματήσουν να στρέφονται κατά των άλλων και αναλάβουν ευθύνη για τη ζωή τους.

Οι άνθρωποι είναι δυνατόν να αλλάξουν, όταν δεν κλείνονται στα όρια της ατομικότητάς τους, αλλά ανοίγονται προς τους άλλους.

Τελικά οι άνθρωποι είναι δυνατόν να αλλάξουν, όταν αγαπήσουν όχι συναισθηματικά, αλλά οντολογικά, με όλη τους την ύπαρξη. Είναι η αγάπη που αλλάζει τους ανθρώπους.

Καραγιάννης, Δ. (2010). Η αδικία που πληγώνει. Αθήνα: Αρμός, σ. 14, 244-248.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Συνδέουμε τη δικαιοσύνη με τον Χριστό.
- ✓ Αξιολογούμε την επίδραση του κηρύγματος του Χριστού για τη δικαιοσύνη στην αντιμετώπιση της αδικίας.
- ✓ Διατυπώνουμε συλλογισμούς σχετικούς με τη θεοδικία.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.4. ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ

Εννοιολόγηση του θρησκευτικού φανατισμού.

1. Ζαμπίκος, Μ., Θρησκευτικός φανατισμός (2010).

1. ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΦΑΝΑΤΙΚΟΙ...
2. ...ΕΧΟΥΜΕ ΚΑΤΙ ΚΟΙΝΟ
3. ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ ΜΑΣ

Ο Νεομάρτυρας Άγιος Ακάκιος ο Ασβεστοχωρίτης

Ο Αθανάσιος (κοσμικό όνομα του Ακακίου) καταγόταν από το Νεοχώρι (σημερινό Ασβεστοχώρι) της Θεσσαλονίκης.

Οι γονείς του [...] αναγκάζονται να παραδώσουν τον εννιάχρονο Αθανάσιο σε κάποιον υποδηματοποιό, για να του διδάξει την τέχνη του. Η σκληρή συμπεριφορά του αφεντικού του και η κακομεταχείριση τον εξώθησαν στην εξωμοσία, προκειμένου να απαλλαγεί από τα βάσανα, για να ζήσει μια καλύτερη ζωή. Υιοθετήθηκε από τον Τούρκο ηγεμόνα της περιοχής Ισούφ Μπέη κι έμεινε κοντά του εννιά χρόνια.

Σε ηλικία δεκαοχτώ ετών και εξαιτίας προβλημάτων που είχε με τη μηριά του συκοφαντήθηκε και εκδιώχθηκε. Τότε άρχισε ο δρόμος της επιστροφής. Γυρίζει κοντά στους γονείς του, στη Θεσσαλονίκη. Ακολουθώντας τις συμβουλές τους μεταβαίνει στο Άγιον Όρος, όπου [...] καταλήγει τελικά στη Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου [...]. Γίνεται μοναχός με το όνομα Ακάκιος και έπειτα από διάστημα έντονης ασκήσεως, έχοντας τις ευλογίες των πατέρων, ξεκινάει στις 10 Απριλίου 1816 για την Κωνσταντινούπολη, για να ξεπλύνει τη ντροπή που ένιωθε [...].

Το Σάββατο 29 Απριλίου, αφού προετοιμάστηκε κατάλληλα λαμβάνοντας τα άχραντα μυστήρια, φτάνει «εις τό ανώτατον κριτήριο των Οθωμανών», όπου ομολογεί δημοσίως και με παρρησία την πίστη του στον Χριστό [...]. Στην προσπάθειά τους να τον μεταπείσουν, τον φυλακίζουν, τον κολακεύουν, τον εκφοβίζουν, του δίνουν υποσχέσεις, τον βασανίζουν. Δεν τον κλονίζουν όμως. Και όταν βλέπουν το σταθερό του φρόνημα,

καταλαβαίνουν πως μάταια κοπιάζουν. Αποφασίζουν, λοιπόν, να τον σκοτώσουν. Έτσι, την 1η Μαΐου 1816 [...] «εις τόπον καλούμενον Δακτυλόπορτον» ο Ακάκιος παρέδωσε διά του ξίφους το αίμα του.

Από την ιστοσελίδα της Ι. Μ.
Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως

1. Σύνταγμα Ελλάδος

[ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα]

Άρθρο 13: (Θρησκευτική Ελευθερία)

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.

2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.

4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών

του πεπιοθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.

Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 13, 2013,
Βουλή των Ελλήνων.

2. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (Ο.Η.Ε., 1948)

ΑΡΘΡΟ 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεπιοθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεπιοθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

ΑΡΘΡΟ 26

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους.

3. ΜΑΛΑΛΑ ΓΙΟΥΣΑΦΖΑΪ, Η μαθήτρια που αφήφισε τους Ταλιμπάν

Τα χέρια του δολοφόνου έτρεμαν, λες και δεν πίστευε απόλυτα στη φριχτή αποστολή που του είχαν αναθέσει. Ίσως γι' αυτό η Μαλάλα Γιουσαφζάι, εννέα μήνες μετά τη δολοφονική απόπειρα εναντίον της κατάφερε να σταθεί στην αίθουσα του ΟΗΕ τον Ιούλιο στα 16α γενέθλια της, και να μιλήσει για το δικαίωμα των κοριτσιών στην εκπαίδευση. Ένα κομμάτι του κρανίου της είναι από τιτάνιο, το αριστερό της μάτι έχει προβλήματα και η ακοή της αποκαταστάθηκε με τη βοήθεια εμφυτεύματος. Η σφαίρα του Πακιστανού Ταλιμπάν, ο οποίος ανέβηκε στο σχολικό λεωφορείο της στις 9 Οκτωβρίου του 2012, δεν της άφησε ούτε κινητικές, ούτε νευρολογικές βλάβες, ούτε και της στέρησε τη θέληση να συνεχίσει να παλεύει.

Όταν το 2009, οι Ταλιμπάν κυριάρχησαν στην απομακρυσμένη κοιλάδα Σουάτ του Πακιστάν, απαγορεύοντας την εκπαίδευση των κοριτσιών η δωδεκάχρονη τότε Μαλάλα μίλησε για τη "χειρότερη μέρα της ζωής" της. Ήταν το ξεκίνημα της εκστρατείας της, στην οποία τη στήριξαν η αναλφάβητη μητέρα της και ο δάσκαλος πατέρας της. Στην πορεία βρήκε κι άλλους υποστηρικτές σε δυτικές πρωτεύουσες, που αναζητούσαν επιχειρήματα για τον δεκαετή αιματηρό πόλεμο εναντίον των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν και στο Πακιστάν.

Μπερσή, Ευρ., ΜΑΛΑΛΑ ΓΙΟΥΣΑΦΖΑΪ,
Η μαθήτρια που αφήφισε τους Ταλιμπάν. Στο περ. Κ
(εφημ. Η Καθημερινή), τ. 552 (29/12/2013).

Διαστάσεις του θρησκευτικού φανατισμού. Η θέση του Χριστιανισμού.

1. Έννοια του φανατισμού

«Φανατισμός (fanum = ιερό) γενικά ονομάζεται η αποκλειστική και με πάθος προσπάθεια επιβολής των ιδεών ενός ατόμου ή μιας ιδεολογίας. Ο φανατικός δεν ανέχεται αντίθετες απόψεις και είναι πρόθυμος να χρησιμοποιήσει βία για να αντιμετωπίσει τους αντιπάλους του. Σχεδόν συνώνυμη είναι και η μισαλλοδοξία (μίσος για τις απόψεις του άλλου) [...]. Ο θρησκευτικός φανατισμός έχει πολλές μορφές: εμφανίζεται με τη μορφή της θρησκοληψίας (σχολαστικής τήρησης θρησκευτικών εντολών με δεισιδαιμονικά και ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά), του πουριτανισμού (άκριτης αυστηρότητας στην ηθική καθαρότητα), του συντηρητισμού (προσκόλλησης στο παρελθόν) ή του προσηλυτισμού (στρατολόγησης οπαδών με δόλια μέσα). Σε μεγάλες κοινωνικές ομάδες μπορεί να πάρει μορφές, όπως η θεοκρατία (διοίκηση του κράτους με θρησκευτικούς νόμους) ή ο θρησκευτικός επεκτατισμός (με κάθε μέσον προσπάθεια επέκτασης μιας θρησκείας, όπως συνέβη με τον Ισλαμισμό). Έδαφος για να ριζώσει ο φανατισμός είναι κυρίως το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων, η άγνοια, η έλλειψη δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης και

διαμόρφωσης δημοκρατικής συνείδησης (άρνηση της άλλης άποψης) και η μειωμένη κριτική ικανότητα».

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Λυκείου, ΔΕ 21, σ. 173-175.

2. Μισαλλοδοξία

Το πρώτο γνώρισμα του φανατικού είναι η μισαλλοδοξία του. Χωρίς να ενδιαφερθεί καν να μάθει τι ακριβώς υποστηρίζουν οι αντίπαλοί του, απορρίπτει ευθύς εξ αρχής κάθε θέση τους ως εσφαλμένη και στη συνέχεια ψάχνει να βρει τα επιχειρήματα για την απόρριψη. Άλλωστε βλέπει πάντα τα πράγματα άσπρα – μαύρα, χωρίς καμιά ενδιάμεση απόχρωση. Όλες οι δικές του απόψεις είναι σωστές, ενώ όλες οι διαφορετικές απόψεις είναι εσφαλμένες. Αυτή η στάση του φανατικού προέρχεται από την πεποίθησή του ότι οι δικές του απόψεις και πράξεις είναι απόλυτα σωστές και ορθές. Καμιά αμφιβολία δεν γεννιέται ποτέ μέσα του για ό,τι λέγει και πράττει. Πάντα έχει δίκιο και ενεργεί σωστά. Όχι μόνον οι γενικές αλήθειες, αλλά και κάθε λεπτομέρειά τους είναι αναμφισβήτητα ορθή. Σ' όλα πορεύεται όπως πρέπει. Με τέτοιες προϋποθέσεις δεν είναι δυνατόν να ανοίξει διάλογο ο φανατικός. Όταν μιλεί, το κάνει μόνο για να διαφωτίσει τους άλλους και να τους φέρει στο σωστό δρόμο. Όταν μιλούν οι άλλοι, συνήθως κλείνει τ' αυτιά του και συνεχίζει μετά το δικό του, το ίδιο πάντα

τροπάριο, χωρίς καμιά παραλλαγή. Ουσιαστικά δεν ενδιαφέρεται για απόψεις που απορρίπτει ευθύς εξ αρχής με μόνη τη δικαιολογία ότι δεν συμφωνούν με τις δικές του!

Στογιάννος, Β. Π. (2011). Η Εκκλησία στην ιστορία και στο παρόν. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 117-118.

3. Ο φανατισμός δεν μπορεί να επικαλείται Θεό

[...] Θεωρώ τον θρησκευτικό φανατισμό ως παρέκκλιση του γνήσιου θρησκευτικού βιώματος. Ο φανατισμός αυτός, που συχνά εξελίσσεται σε μισαλλοδοξία, αναπτύσσεται είτε από σπέρματα θρησκευτικού τύπου είτε από μη θρησκευτικές ρίζες, όπως από παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς, που ζητούν να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις [...].

Εκτός όμως από τον φανατισμό, που εκδηλώνεται με βίαιο τρόπο, με όπλα, οι διάφοροι φανατικοί χρησιμοποιούν και άλλα μέσα: συκοφαντικά δημοσιεύματα, παραχάραξη κειμένων, περιφρονητικούς χαρακτηρισμούς και διάφορες υποτιμητικές ετικέτες, για να πλήξουν τους αντιφρονούντες και να παραπλανήσουν τους απλοϊκούς. [...]

Ο θρησκευτικός φανατισμός δεν εκφράζεται μόνο με καλάσνικοφ, εκφράζεται και με τις τηλεοπτικές κάμερες, και με την επιτίμηση, διότι συνομιλούμε με έναν αλλόθρησκο άνθρωπο, και με τον σνομπισμό του αθεϊσμού

της μόδας.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος
Τιράνων και πάσης Αλβανίας. Συνέντευξη στον Νίκο
Ξυδάκη, εφημ. Η Καθημερινή, 31 Δεκέμβριου 2010.

4. Θρησκεία και βία

[...] Καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες εγκλημάτων που διαπράττονται στο όνομα του Θεού ή στο όνομα της θρησκείας, ενώ η διαδικτυακή και τηλεοπτική αναμετάδοση των εγκλημάτων αυτών αυξάνει τη φρίκη και τον αποτροπιασμό, διαχέοντας παράλληλα στις δυτικές κοινωνίες, όπως και στον τόπο μας, το αίσθημα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, καθώς και την εχθρότητα έναντι των άλλων, ιδιαίτερα όσων έχουν πιο σκούρα επιδερμίδα από τη δική μας και ασπάζονται τη θρησκεία του Ισλάμ.

Σε όποια γωνιά του πλανήτη και αν κοιτάξει κανείς θα δει είτε θρησκευτικής φύσεως πολέμους είτε εγκλήματα και σφαγές που διαπράττονται στο όνομα της θρησκείας — στην καλύτερη περίπτωση βία και καταναγκασμός που ασκούνται στο όνομα της θρησκείας: Αφγανιστάν, Πακιστάν, Ιράν, Υεμένη, Σαουδική Αραβία, Ιράκ, Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος, Λιβύη, Σουδάν, Τυνησία, Αλγερία, Νιγηρία, Κένυα, ο κατάλογος μοιάζει μακρύς και ατελείωτος με τις χώρες και τις περιοχές, όπου δεν γίνεται σεβαστή η θρησκευτική ελευθερία και ανεξιθρησκία και όπου καταπατούνται βάνουσα και

βάρβαρα στοιχειώδη και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτό της θρησκευτικής ελευθερίας.

Το ίδιο διαδεδομένη είναι η θρησκευτική νομιμοποίηση της βίας ή η εξύμνηση σύγχρονων μορφών «δικαιου πολέμου», όπως στην περίπτωση των υπερσυντηρητικών χριστιανών φονταμενταλιστών της Αμερικής, ή η συγκεκαλυμμένη, και μερικές φορές ακόμη και ανοιχτή, ευλογία των όπλων του πολέμου και των συγκρούσεων από θρησκευτικούς λειτουργούς, με τις περιπτώσεις του πολέμου στην Γεωργία και την Ουκρανία να αγγίζουν και τη δική μας, την ορθόδοξη οικογένεια. [...]

Αποκεφαλισμοί ανθρώπων, πυρπολήσεις εκκλησιών και ανείπωτες φρικαλεότητες και πρακτικές, που ο μέσος άνθρωπος του πολιτισμένου κόσμου θεωρούσε πως έχουν πια απωθηθεί και εξοριστεί στις πιο σκοτεινές γωνιές της ιστορίας, έχουν γίνει θέαμα καθημερινό και αποτρόπαιο [...].

Αναμφισβήτητα, αυτό το οποίο έχουμε επειγόντως ανάγκη είναι μοντέλα ειρηνικής συνύπαρξης, διαλόγου, ανοχής και καταλλαγής μεταξύ θρησκευτικών κοινοτήτων. Τρόποι επικοινωνίας, αλληλογνωριμίας και αποδοχής. [...]

Το φαινόμενο του θρησκευτικού φανατισμού, όμως, καλεί και εμάς τους Ορθόδοξους Έλληνες σε μετάνοια και αυτοκριτική εγρήγορση καθώς και στην υπέρβαση του διαχρονικού πειρασμού μας πως είμαστε ο νέος

περιούσιος, ο νέος εκλεκτός λαός του Θεού, ένας πειρασμός που συχνά οδηγεί στον αποκλεισμό των άλλων και των διαφορετικών, καθώς και στην απόρριψη των ξένων, των προσφύγων και των μεταναστών. Επιτρέψτε μου να θυμίσω στην αγάπη σας ότι είμαστε αληθινοί χριστιανοί στο μέτρο και το βαθμό που παραμένουμε πιστοί στην ευαγγελική εντολή της αγάπης όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φυλής, φύλου, θρησκείας, κοινωνικής τάξης και προέλευσης, μιας αγάπης που περιλαμβάνει ακόμη και τους εχθρούς, είμαστε αυθεντικοί ορθόδοξοι, όταν δεν υποκύπτουμε στον πειρασμό να επιβάλουμε, με τα κοσμικά μέσα, τη βασιλεία του Θεού και να εκριζώσουμε με τη βία τα ζιζάνια που εμποδίζουν ή καθυστερούν την έλευσή της. Και είμαστε πιστοί στο διαχρονικά οικουμενικό πνεύμα του Ελληνισμού, όταν παραμένουμε ανοιχτοί και καταδεκτικοί σε όσους, διά των γραμμάτων, της παιδείας και της υιοθέτησης των αξιών μας επιθυμούν να ενταχθούν, να ζήσουν και να προκόψουν στην κοινωνία μας. [...]

Ιγνάτιος, Μητροπολίτης Δημητριάδος και Αλμυρού (2015). Η εξάπλωση του φαινομένου του θρησκευτικού φανατισμού και η μαρτυρία και το μαρτύριο των χριστιανών στο σύγχρονο κόσμο. Εισήγηση στο Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: «Θρησκεία και Βία» (Α.Π.Θ., 27-29 Απριλίου 2015), (απόσπασμα)

5. Φονταμενταλισμός

- **φονταμενταλισμός:** θεολογικό ρεύμα του αμερικανικού προτεσταντισμού, εχθρικό απέναντι στην επιστήμη, που στοχεύει στην επιστροφή στις εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις. || (επέκτ.) κάθε ιδεολογικό, πολιτικό κτλ. ρεύμα με παρόμοιες αρχές και στόχους: Μουσουλμανικός ~.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής
(Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη)

- **φονταμενταλισμός:**

Κάθε μορφή βίας στο όνομα της αλήθειας (θρησκευτικής, εθνικής, ιδεολογικής) επονομάζεται φονταμενταλισμός και αποτελεί συνώνυμο του φανατισμού είτε εκδηλώνεται ως μαζική δολοφονία [...] είτε ως «ιερός πόλεμος» της ισλαμικής τρομοκρατίας, των χριστιανικών σταυροφοριών και του επονεϊδιστου αντισημιτισμού.

Μπέγζος, Μ., Ο φονταμενταλισμός του ατομικισμού, εφημ. Το Βήμα (ηλ/νική έκδοση), 31.7.2011.

- **Ισλαμικός Φονταμενταλισμός**

[...] παρατηρούμε κυρίως στα οικονομικά αδύνατα αλλά και στα μεσαία στρώματα μια ριζική αντίδραση στον μεταμοντέρνο, δυτικό τρόπο ζωής που χαρακτηρίζεται από φαινόμενα όπως η ευρεία εξάπλωση της αθεΐας, η σεξουαλική ελευθεριότητα, ο ηθικός σχετικισμός, ο φεμινισμός, η νομιμοποίηση της ομοφυλοφιλίας, η

αποδυνάμωση των συγγενικών δεσμών κ.τ.λ. Έτσι, στο επίπεδο της κουλτούρας, μπορούμε να δούμε την άνοδο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού ως μια αντίδραση στους βασικούς προσανατολισμούς και ηθικούς κώδικες της ύστερης, παγκοσμιοποιημένης νεωτερικότητας. [...]

Η αντίδραση ενός αριθμού μουσουλμάνων είναι ένας αγώνας για επιστροφή στα fundamentals (δηλαδή, «στα βασικά»). Ο οδηγός σε αυτή τη στροφή προς τα πίσω είναι τα ισλαμικά ιερά κείμενα, κυρίως το Κοράνι, που οι φονταμενταλιστές ερμηνεύουν «κατά γράμμα». [...]

Μουζέλης Ν. Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός.
Εφημ. Το Βήμα (ηλ/νική έκδοση), 3.4.2016.

6. Ο ξένος μου εαυτός

[...] Χτίζουμε τείχη γύρω από την οικογένειά μας και τους συγγενείς μας για τους οποίους είμαστε πρόθυμοι να δώσουμε και τη ζωή μας, αδιαφορώντας αν στην υπόλοιπη δραστηριότητα μας πατάμε επί πτωμάτων

για να εξελιχθούμε ή κλέβουμε το δημόσιο χρήμα ή ρυπαίνουμε το περιβάλλον ή προκαλούμε ατυχήματα κ.ο.κ [...]

Η ανακάλυψη των δικών μας ελαττωμάτων και αντιφάσεων, εγείρουν έντονο άγχος το οποίο απαιτεί κατευνασμό. Αυτός έρχεται συνήθως με την απόδοση στον άλλον του αρνητικού προσήμου, με το να χαρακτηρίσω την ιδιαιτερότητα του επικίνδυνη. Ο ξένος δηλαδή "πληρώνει" το γεγονός ότι σε ένα βαθμό ο εαυτός μου μου είναι ξένος. Γίνεται περισσότερο κακός στα μάτια μου διότι του έχω αποδώσει και μέρος της δικής μου κακίας την οποία δεν αντέχω να αντικρίσω.[...] Σπάνια αντιμετωπίζουμε τη διαφορετικότητα του άλλου θετικά, διότι τότε θα έπρεπε αναγκαστικά να δούμε τον εαυτό μας περισσότερο κριτικά. [...]

Η έννοια του ξένου στους Τρεις Ιεράρχες

Αν οι Τρεις Ιεράρχες αντιμετώπιζαν το ξένο και το διαφορετικό πολωτικά, θα αρνιόντουσαν τη συνάντηση και την ώσμωση με τον ελληνισμό. Το αποτέλεσμα θα ήταν ένας χριστιανισμός κατώτερος από αυτόν που ζούμε σήμερα. Ο ελληνισμός αποτελούσε έναν ριζικά διαφορετικό πολιτισμό από τον Ιουδαϊκό. Οι Τρεις Ιεράρχες λόγω της σοφίας και της αγιότητάς τους, χωρίς να το γνωρίζουν ουσιαστικά εφάρμοσαν τη λογική των ζώντων οργανισμών: το κύτταρο βρίσκεται σε διαρκή ανταλλαγή της ύλης με τα γειτονικά του κύτταρα και με το αίμα που κυκλοφορεί μέσα στα αγγεία. Η ανταλλαγή

αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου το κύτταρο να μη νεκρωθεί και, έμμεσα, προκειμένου να διατηρήσει την ταυτότητά του. Διότι νεκρό και αποσυντεθειμένο παύει να έχει ταυτότητα.

Οι πολιτισμοί, επειδή είναι ζωντανοί, βρίσκονται σε διαρκή ανταλλαγή και ώσμωση. Έτσι εμπλουτίζονται οι ίδιοι αφ' ενός, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν σε μεγαλύτερη προσέγγιση και καλύτερη κατανόηση των ανθρώπων. Χωρίς αυτή την αλληλεπίδραση των πολιτισμών οι διάφοροι λαοί και τα έθνη θα παρέμεναν απολύτως ξένα και ακατανόητα το ένα για το άλλο. Και φυσικά, αυτό θα κατέληγε σε ακόμη μεγαλύτερη εχθρότητα από αυτή που βλέπουμε σήμερα, αφού το άγνωστο το φοβόμαστε. Και, φυσικά, χωρίς αυτή την κινητικότητα και ανάμιξη των πολιτισμών δεν θα ήταν δυνατό η Εκκλησία να επιτελέσει το ιεραποστολικό έργο της διάδοσης του Ευαγγελίου.

Θερμός, π. Β. (2005). Οι δικοί μου οι ξένοι. Αθήνα: Εν πλω, σ. 162-165.

7. Θρησκευτικές διαφορές

Η ειρηνική συμβίωση των θρησκευτικών κοινοτήτων μπορεί γενικά να προέλθει από δύο αντίθετες αφετηρίες. Είτε από την αδιαφορία για τη θρησκευτική εμπειρία, είτε από τη συνειδητή βίωση της βαθύτερης ουσίας της θρησκείας, όπως προβάλλει στη ζωή πολλών εξαιρετικών προσωπικοτήτων όλων των θρησκειών. Αντιστρόφως, η θρησκευτική μισαλλοδοξία και η εχθρότητα

ανάμεσα σε συνυπάρχουσες θρησκευτικές κοινότητες είναι δυνατόν να αναπτυχθούν είτε από σπέρματα θρησκευτικού τύπου, έναν ακραίο φανατισμό, είτε από μη θρησκευτικές ρίζες, π.χ. παράγοντες πολιτικούς, εθνικιστικούς ή αιτίες ψυχολογικές, ιδιοτελείς, που ζητούν να χρησιμοποιήσουν τη θρησκεία για άλλες επιδιώξεις... Βάση κοινής αποδοχής για την ειρηνική συνύπαρξη των θρησκευτικών κοινοτήτων, αλλά και των μη θρησκευτικών κύκλων... νομίζω ότι πρέπει να αποτελέσει η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως και γενικότερα ο έμπρακτος σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [...]

Ελευθερία και Αγάπη

Η ελευθερία της αγάπης δεν δεσμεύεται από τις πεποιθήσεις του άλλου[...]. Η χριστιανική αγάπη έχει εξορισμού πανανθρώπινες, παγκόσμιες διαστάσεις. Καθένας φραγμός δεν μπορεί να την αναστείλει, ούτε εθνικός ούτε θρησκευτικός. Όταν αποδεχόμαστε τον άλλο άνθρωπο και την άλλη κοινότητα με βαθύ σεβασμό της ελευθερίας τους, χωρίς την απαίτηση να δεχθούν αναγκαστικά τις δικές μας απόψεις, έχουμε άνεση αναστροφής με τους οπαδούς διαφορετικών θρησκευτικών αντιλήψεων, βαθύ σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, προθυμία ουσιαστικής συνεργασίας για την παγκόσμια αποδοχή και την υπεράσπισή τους. [...]

Διάλογος

Διάλογος που σέβεται τις θρησκευτικές αρχές και

απόψεις των άλλων δεν σημαίνει συγκρητισμό και αποχρωματισμό της πίστεώς μας. Αντίθετα, απαιτεί ουσιαστική γνώση της πίστεώς μας μαζί με συνεχή βίωσή της [...]. Παράλληλα με τον θεωρητικό διάλογο, στις πολυθρησκευτικές κοινωνίες προσφέρονται σημαντικές ευκαιρίες για έναν “διάλογο ζωής”. Ο τελευταίος δεν απαιτεί αποδοχή ή συμφωνία σε θέματα θρησκευτικών πεποιθήσεων, αλλά επικεντρώνεται στην κοινή αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων [...]. Εγκατάλειψη του διαθρησκειακού διαλόγου οδηγεί στην ανάπτυξη νέων εκφράσεων θρησκευτικού φανατισμού, που τελικά καταλήγουν σε έναν άλλο φοβερό, “διάλογο”, ανάμεσα στις αιφνιδιαστικές ενέργειες των τρομοκρατών και τους πυραύλους των ισχυρών.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2015). Συνύπαρξη: Ειρήνη, Φύση, Φτώχεια, Τρομοκρατία, Αξίες. Θρησκευσιολογική θεώρηση. Αθήνα: Αρμός, σ. 45, 73-74, 149-150.

8. Ισοτιμία

[...] Λέγει ο Γέροντας Αρσένιος: "Κανένας δεν έχει κάτι παραπάνω ως δώρο από τον δημιουργό, ώστε να μεταβληθεί από άνθρωπο σε δεσπότη ανθρώπου [...]. Μεγάλο αμάρτημα είναι, και επομένως σοβαρό νόσημα, να γίνεται κανείς δεσποτικός κυρίαρχος πάνω στον άλλον. Μονάχα διάκονος οφείλει να είναι, όποια εξουσία και όποιο χάρισμα κι αν έχει. Αλλά όσο η ισοτιμία αυτή

δεν πραγματώνεται στις πολιτείες μας, κι όσο ο άνθρωπος αγωνίζεται να τη φτάσει, οφείλει να εφαρμόζει το νόμο του Θεού για την φιλανθρωπία".

Ματσούκας, Ν. (1993). Ζηλωτικά πόλεως Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 108.

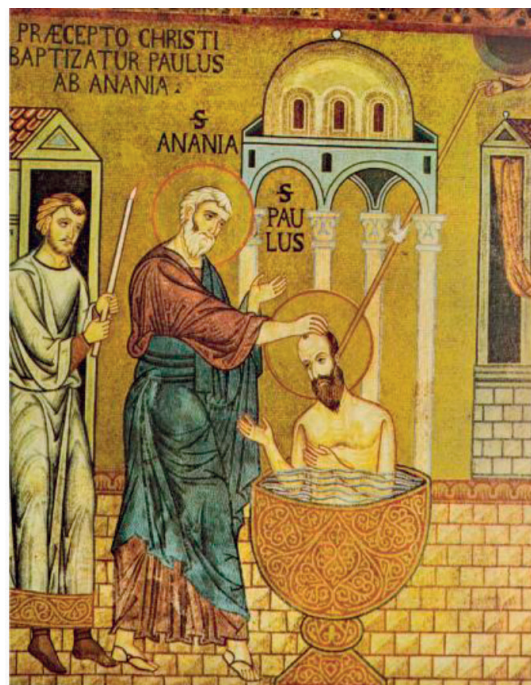

1. Κλήση Παύλου

«Ασφαλώς ακούσατε για τη διαγωγή μου όσο ανήκα στην ιουδαϊκή θρησκεία, πως κατεδίωκα με πάθος την εκκλησία του Θεού και προσπαθούσα να την εξαφανίσω. Και πρόκοβα στον Ιουδαϊσμό πιο πολύ από πολλούς συνομήλικους συμπατριώτες μου, γιατί είχα μεγαλύτερο ζήλο για τις προγονικές μου παραδόσεις (Γαλ. 1,13-14).

Την πίστη των χριστιανών την κατεδίωξα μέχρι θανάτου, συλλαμβάνοντας και κλείνοντας στις φυλακές άντρες και γυναίκες, όπως μπορεί να μαρτυρήσει και ο Αρχιερέας και όλο το Μέγα Συνέδριο. Απ' αυτούς πήρα και επιστολές συστατικές για τους αδελφούς μας τους Ιουδαίους στη Δαμασκό, και πήγαινα να φέρω στην Ιερουσαλήμ δεμένους και τους εκεί χριστιανούς για να τιμωρηθούν. Καθώς πήγαινα και πλησίαζα στη Δαμασκό, ξαφνικά κατά το μεσημέρι άστραψε γύρω μου δυνατό φως από τον ουρανό. Έπεσα στη γη κι άκουσα μια

φωνή που μου έλεγε: “Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;” Κι εγώ απάντησα: “ποιος είσαι, Κύριε;” Η φωνή μου είπε: “Εγώ είμαι ο Ιησούς ο Ναζωραίος, που εσύ τον καταδιώκεις”. Όσοι ήταν μαζί μου είδαν το φως και φοβήθηκαν· δεν άκουσαν όμως τη φωνή εκείνου που μιλούσε. Εγώ είπα: “Τι να κάνω, Κύριε;” Τότε ο Κύριος μου απάντησε: “Σήκω και πήγαινε στη Δαμασκό. Εκεί θα μάθεις όλα όσα σου όρισε ο Θεός να κάνεις”.

2. Η βάπτιση του Παύλου

Καθώς δεν έβλεπα από τη λαμπρότητα του φωτός εκείνου, μ’ έπιασαν από το χέρι αυτοί που ήταν μαζί μου και με οδήγησαν στη Δαμασκό. Εκεί ζούσε κάποιος Ανανίας, άνθρωπος που ακολουθούσε πιστά όσα λέει ο Μωσαϊκός Νόμος, και τον τιμούσαν όλοι οι Ιουδαίοι που

κατοικούσαν στη Δαμασκό. Αυτός ήρθε να με συναντήσει, στάθηκε μπροστά μου και μου είπε: “Σαούλ, αδελφέ μου, απόκτησε πάλι το φως σου”. Κι εγώ την ίδια στιγμή βρήκα το φως μου και τον κοίταξα. Κι αυτός μου είπε: “Ο Θεός των πατέρων μας σε διάλεξε να γνωρίσεις το θέλημά του, να δεις εκείνον που το εκπλήρωσε και ν’ ακούσεις τη φωνή από το ίδιο του το στόμα. Γιατί εσύ θα γίνεις μάρτυράς του και θα μαρτυρήσεις σ’ όλους τους ανθρώπους αυτά που είδες και άκουσες. Και τώρα, τι καθυστερείς, σήκω και βαφτίσου και ομολόγησε ότι αυτός είναι ο Κύριος, για να καθαριστείς από τις αμαρτίες σου”» (Πράξ. 22, 4-16).

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Γ΄ Γυμνασίου, ΔΕ 6, σ. 25-26.

2. «Κύριε, πάρε με και δώσε τον εαυτό μου σε Σένα!»

Ο Μεσσίας του Ιουδαϊσμού εκείνης της εποχής δεν ήταν "ο πάσχων δούλος" του Ησαία, αλλά μάλλον μια ανέκφραστα μεγαλοπρεπή ουράνια μαζί και γήινη μορφή, με πολεμικές και διοικητικές ικανότητες, υψωμένη πάνω από την ανθρώπινη αδυναμία και το θάνατο. Ένας τέτοιος υπεράνθρωπος ήρωας δεν καταβάλλεται από τους εχθρούς του, ούτε αφήνει να σταυρωθεί. Η αποστολή του είναι η εξουσία, η καταδίκη, η εξαφάνιση των εχθρών του, κι η εγκαθίδρυση μιας αιώνιας κοσμοκρατορίας και μιας αιώνιας παγκόσμιας ειρήνης.

[...] Αυτό λοιπόν ήταν το μεσσιανικό ιδανικό που κυριαρχούσε στο νου του Σαύλου. Ο σταυρικός του θάνατος στα μάτια του τον αποδείκνυε ψευτομεσσία, κι αυτό ήταν η αλάνθαστη απόδειξη που ξεσκέπαζε τις ψευδολογίες των οπαδών του. Και ιδιαιτέρως, εκείνη η συναδέλφωση Ιουδαίων και αλλοφύλων σε μια βασιλεία, αυτό ήταν κάτι το τερατώδες.

Πρέπει κανείς να τα έχει υπ' όψη του όλα αυτά, για να μπορέσει να μετρήσει τι σημασία είχε η είσοδος του χριστιανικού πνεύματος στη συνείδηση ενός ανθρώπου σαν τον Σαύλο, την στιγμή της μεταστροφής του στη Δαμασκό.[...]

Καμιά απολύτως αμφιβολία δεν απέμενε μέσα του για ό,τι είχε ζήσει αυτές τις λίγες στιγμές.

Και να, ο Σαύλος ήταν πάλι εντελώς ο ίδιος. Όχι κανείς ονειροπαρμένος, αλλά με τις σταθερές του σκέψεις, άνθρωπος της πράξης. " Τί ποιήσω, Κύριε;"

Υπεράσπισε το οχυρό του σαν ήρωας, μόλις όμως είδε ότι ο ζήλος του ήταν λανθασμένος, αποφασίζοντας γρήγορα, κατατάσσεται στην υπηρεσία του νικητή. Όχι θρήνοι για την κομματιασμένη ζωή του, ούτε απελπισμένα διαβήματα, αλλά έργα, το μάθημα απ' την αρχή, ανασύνταξη σε όλη τη γραμμή! Κύριε, πάρε με και δώσε τον εαυτό μου σε Σένα!

Holzner, J. (2001). Παύλος. Μτφρ. τ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερωνύμου.
Αθήνα: Η Δαμασκός, σ. 46-49.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Αναγνωρίζουμε τον θρησκευτικό φανατισμό ως πολυεπίπεδο φαινόμενο.
- ✓ Αξιολογούμε τις αιτίες και τις συνέπειες του θρησκευτικού φανατισμού.
- ✓ Διατυπώνουμε τρόπους υπέρβασης του φανατισμού με βάση τη θέση του Χριστιανισμού για τον φανατισμό.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.5. ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗ/ΕΞΑΡΤΗΣΗ

1.

2.

3.

110 / 238

Μαρτυρίες πρώην εξαρτημένων ανθρώπων

ΓΙΑΝΝΗΣ

[...] τελικά δεν είχα ποτέ φίλους [...]. Στο λύκειο δεν πήγα.

[...] Την δύναμή μου την έκανα βία, ακόμη και σε ανθρώπους που αγαπούσα. Με φοβόντουσαν και οι δικοί μου άνθρωποι και οι ξένοι. [...] Πάθαινα μπλακ άουτ [...] και ξυπνούσα σε νοσοκομεία ή σε πάρκα. Πολλές φορές κινδύνεψα να πεθάνω.

ΒΑΣΩ

[...] κατέστρεψα ό,τι είχα δημιουργήσει, ήμουν φορτωμένη ενοχές απέναντι στον εαυτό μου, στο γιο μου, έγινα ελεεινή μητέρα, κόρη, σύντροφος, ήμουν μια κινούμενη ωρολογιακή βόμβα, με συχνές εκρήξεις όπου ασκούσα βία σε ανθρώπους και πράγματα, έγινα επικίνδυνη και για μένα [...]. Το τελευταίο εξάμηνο της χρήσης μου ζούσα μέσα στο σπίτι, δεν έβγαινα ποτέ, δεν κοιμόμουν, δεν έτρωγα, ήμουν η σκιά του εαυτού μου, ήμουν ασυνεπής στις επαγγελματικές μου υποχρεώσεις, ήμουν ασυνεπής στον εαυτό μου σε τέτοιο βαθμό που [...] κατάλαβα ότι ήμουν αιχμάλωτη [...]. Είχα ξεμείνει από ανθρώπους και λεφτά. Και για όποιον αγαπούσα ήμουν επικίνδυνη κι αυτό έκανε τα πράγματα απελπιστικά. [...]

Όασις, αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Θεσσαλονίκη)

<http://vkosmidis.wixsite.com/oasis/prosopikes-istories>

Αφοσίωση και υποδούλωση στον Χριστιανισμό.

1. Από την Παλαιά Διαθήκη

- **Γεν 26, 24:** Ο Κύριος παρουσιάστηκε [στον Ισαάκ] εκείνη τη νύχτα και του είπε: «Εγώ είμαι ο Θεός του Αβραάμ, του πατέρα σου. Μη φοβάσαι! Εγώ θα είμαι μαζί σου· θα σε ευλογήσω και θα σου δώσω πάρα πολλούς απογόνους, για χάρη του Αβραάμ του δούλου μου».
- **Εξ 32, 11. 13:** [Ο Μωυσής απευθυνόμενος στο Θεό] είπε: «[...] Θυμήσου τον Αβραάμ, τον Ισαάκ και τον Ιακώβ, τους δούλους σου, που τους υποσχέθηκες να τους δώσεις τόσο πολλούς απογόνους, όσα τ' αστέρια του ουρανού, και σ' αυτούς τους απογόνους να δώσεις ολόκληρη αυτή τη χώρα, για ιδιοκτησία παντοτινή».
- **Α Βασ 8, 22-23:** Μετά στάθηκε ο Σολομών μπροστά στο θυσιαστήριο του Κυρίου, απέναντι σ' όλη την ισραηλιτική κοινότητα. Άπλωσε τα χέρια του στον ουρανό και είπε:
«Κύριε, Θεέ του Ισραήλ, δεν υπάρχει Θεός όμοιος μ' εσένα στον ουρανό πάνω κι εδώ κάτω στη γη. Τηρείς τη διαθήκη σου με τους δούλους σου και δεν παύεις να τους αγαπάς, όταν ζουν ενώπιόν σου με απόλυτη τιμιότητα.

2. Από την Καινή Διαθήκη

- Ιω 15, 14-15: Εσείς είστε φίλοι μου, αν κάνετε αυτά που εγώ σας παραγγέλλω. Δε σας ονομάζω πια δούλους, γιατί ο δούλος δεν ξέρει τι κάνει ο κύριός του. Σας ονομάζω φίλους, γιατί σας έκανα γνωστά όλα όσα άκουσα από τον Πατέρα μου.
- Γαλ 1, 10: [Μιλάει ο απ. Παύλος] Τι νομίζετε; Των ανθρώπων την εύνοια επιδιώκω τώρα ή του Θεού; Ή μήπως ζητώ να αρέσω στους ανθρώπους; Όχι· γιατί αν πράγματι ζητούσα να αρέσω στους ανθρώπους, δεν θα ήμουν υπηρέτης του Χριστού.
- Τιτ 1, 1: Ο Παύλος, δούλος του Θεού, που με έστειλε ο Ιησούς Χριστός, για να διαδώσω την πίστη των εκλεκτών του Θεού και τη βαθιά γνώση της χριστιανικής αλήθειας.

3. «Δούλος του Θεού»

«Η Εκκλησία συχνά αποκαλεί τον πιστό άνθρωπο “δούλο Θεού” (π.χ. “βαπτίζεται ο δούλος του Θεού ...”, “νυμφεύεται ο δούλος του Θεού...”). Αυτό δεν πρέπει να προκαλεί σύγχυση. Η Εκκλησία διαμόρφωσε τα σχετικά κείμενά της σε μια εποχή όπου υπήρχε ο θεσμός της δουλείας. Με την έκφραση αυτή η Εκκλησία δεν αποδεχόταν τη δουλεία, αλλά ακριβώς το αντίθετο. Δήλωνε κάτι ανατρεπτικό: ότι ο άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος από κάθε δουλεία σε ανθρώπους ή σε καταστάσεις.

Απέναντι, λοιπόν, σε όλους τους επίδοξους αφέντες και τυράννους που επιθυμούν να τον σκλαβώσουν, ο Χριστιανός δηλώνει ότι δε δέχεται να δουλωθεί από κανέναν, αφού ο ίδιος είναι ήδη δουλωμένος σε έναν Κύριο, αλλά και κανένας δεν έχει δικαίωμα να υποδουλώσει αυτόν που ελεύθερα επιλέγει να είναι “δούλος” του Θεού. Μόνο που ο Κύριος αυτός είναι παράξενος. Έγινε δούλος και θυσιάστηκε για να κάνει το “δούλο” του παιδί του και ελεύθερο. Με δυο λόγια, δούλος Θεού σημαίνει γιος του Θεού, άρα ελεύθερος από κάθε εξαναγκασμό και σκλαβιά. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Απ. Παύλου, ο οποίος επανειλημμένα αποκαλεί τον εαυτό του “δούλο” του Θεού και βιώνει αυτήν την πραγματικότητα ως κατεξοχήν πράξη ελευθερίας».

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Γ΄ Λυκείου, ΔΕ 4, σ. 38-39.

4. Δουλεία στον Θεό = ελευθερία

Ο Χριστός προσφέρει στον άνθρωπο την αληθινή ελευθερία. Και η χριστιανική ζωή είναι ζωή πορείας προς την αληθινή ελευθερία. [...] Για να κερδίσει όμως ο άνθρωπος αυτή την ελευθερία, γίνεται δούλος του Θεού. Η δουλεία στο Θεό είναι ελευθερία από την αμαρτία και το θάνατο. [...]

Σημαντικότερη όμως για τον άνθρωπο είναι η ελευθερία από τον ίδιο τον εαυτό του. Η ελευθερία αυτή πραγματοποιείται με την καταπολέμηση των παθών,

που υποδουλώνουν τον άνθρωπο και ανατρέπουν τον εσωτερικό του κόσμο. [...] Απαλλασσόμενος ο πιστός από τα πάθη και αποκαθιστώντας την κυριαρχία του νου μέσα στην ύπαρξή του κάνει δυνατή τη φανέρωση των ενεργειών του Αγίου Πνεύματος [...].

Μαντζαρίδης, Γ. (1991). Χριστιανική Ηθική. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 231, 234.

5. «Οὐ ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν»

Όταν ο Χριστιανός τηρεί τις εντολές και διατηρεί τη θεία χάρη που δέχθηκε στο βάπτισμα, εγκαταλείπει «το ίδιον θέλημα» [το δικό του θέλημα]. Γίνεται δούλος Θεού [...].

Ο Χριστός έλεγε: «Οὐ ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός» [δεν κάνω αυτό που θέλω εγώ, αλλά αυτό που θέλει εκείνος που μ' έστειλε, Ιω 6, 38)]. Και πρόσθετε: «Πάτερ μου εἰ δυνατόν ἐστι παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω ἀλλ' ὡς σύ» [«Πατέρα μου, αν είναι δυνατό, ας μην πιω αυτό το ποτήρι· όμως ας μη γίνει το δικό μου θέλημα αλλά το δικό σου»] (Μτ 26, 39). Με τον τρόπο αυτόν, ο Χριστός δίδασκε τους μαθητές του, αλλά και όλους τους Χριστιανούς, να εκζητούν στους πειρασμούς τη βοήθεια του Θεού. Και ακόμη να υποτάσσουν το ανθρώπινο θέλημα στο θείο.

Καλλιακμάνης, Β. π. (1993). Από το φόβο στην αγάπη. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σ. 104-105.

6. **δούλος:** 1^α. αυτός που είχε στερηθεί την προσωπική του ελευθερία και κάθε ανθρώπινο δικαίωμα και που αποτελούσε ιδιοκτησία κάποιου. (πρβ. σκλάβος) [[...]] || (επέκτ.) άνθρωπος στον οποίο δεν αναγνωρίζονται, στην πράξη, ορισμένα δικαιώματα [...].
β. (μτφ., αρσ.) αυτός που είναι απόλυτα εξαρτημένος από κτ., με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ενεργεί ως πνευματικά ή ψυχικά ελεύθερος άνθρωπος: Είναι ~ των παθών του / του ποτού / των ναρκωτικών. [[...]] β. (εκκλ.) Ο ~ / η δούλη του Θεού, χαρακτηρισμός του πιστού και ταπεινού χριστιανού.

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής
(Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη)

1. Η ιστορία του Ονήσιμου (Η Προς Φιλήμονα επιστολή, του Αποστόλου Παύλου)

Ο Φιλήμων είναι εύπορος χριστιανός που ζει στις Κολοσσές και οφείλει τη μεταστροφή του στο χριστιανισμό στον ίδιο τον Παύλο. [...] Όχι μόνο διαθέτει το σπίτι του για τις χριστιανικές συνάξεις αλλά έχει και μεγάλη φιλανθρωπική δραστηριότητα [...]. Από το σπίτι του χριστιανού αυτού των Κολοσσών δραπέτευσε ο δούλος Ονήσιμος, αφού πρώτα διέπραξε κάποια αδικία, ενδεχομένως κλοπή, και κατέφυγε [...] στην Έφεσο. [...]

4. Άγιος Ονήσιμος, St. Petka Chapel, Βελιγράδι (ψηφιδωτό).

Στην περίπτωση του Ονήσιμου δεν ξέρουμε με ποιες συνθήκες έγινε η συνάντησή του με τον Παύλο στη φυλακή. [...] Ίσως τα πράγματα συνέβησαν ως εξής: Μετά την απομάκρυνση του από το σπίτι του Φιλήμονα, άρχισε να αντιμετωπίζει τα γνωστά προβλήματα που είχαν οι φυγάδες και σε δεινή θέση βρισκόμενος πληροφορήθηκε στην Έφεσο (όπου υπήρχε και το ιερό της Άρτεμης για τους δραπέτες) για τον φυλακισμένο απόστολο, για τον οποίο θα είχε ακούσει να γίνεται λόγος στο σπίτι του Φιλήμονα. Έτσι ίσως μετανιωμένος κατέφυγε στον Παύλο, δέχθηκε το κήρυγμά του και αποφάσισε να μεταβάλει ριζικά τη ζωή του. Ο Παύλος βρήκε στον Ονήσιμο ένα πολύτιμο, χρήσιμο ("εύχρηστο" κατά τη σημασία άλλωστε και του ονόματος του) βοηθό στα δεσμά του ευαγγελίου, δεν τον κράτησε όμως κοντά του, παρόλο που θα το ήθελε, αλλά τον έστειλε πίσω στον Φιλήμονα εφοδιασμένο και με το συστατικό γράμμα. Ήταν για τον απόστολο μια καλή ευκαιρία να δείξει

και έμπρακτα τη διδασκαλία του ότι για τους πιστούς δεν υπάρχει διάκριση δούλου και ελεύθερου.[...]

Το μήνυμα της επιστολής είναι ότι ο χριστιανισμός δεν καθιερώνει καμιά οριστική κοινωνική τάξη μέσα στον κόσμο, του οποίου η δομή παρέρχεται, αλλά ελευθερώνει τους ανθρώπους από τις παρερχόμενες, μεταβαλλόμενες συνεχώς και φθειρόμενες τελικά κοινωνικές δομές, και τους κάνει, μέσα σε οποιαδήποτε κοινωνική κατάσταση κι αν βρίσκονται, να αισθάνονται, να ζουν και να δρουν ελεύθεροι, έχοντας επίγνωση της ελευθερίας που τους χορηγεί ο Χριστός.

Καραβιδόπουλος, Ι. (1983). Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 275-281.

2. Φίλημ 1, 8-17: Η αδερφική παράκληση για τον Ονήσιμο

(Μιλάει ο Απ. Παύλος προς τον Φιλήμονα)

Γι' αυτό, παρ' όλη την εξουσία που έχω από το Χριστό να σε προστάζω τι πρέπει να κάνεις, προτιμώ στο όνομα της αγάπης να σε παρακαλέσω. Εγώ, λοιπόν, ο Παύλος, έτσι που είμαι προχωρημένος στα χρόνια και τώρα μάλιστα φυλακισμένος για τον Ιησού Χριστό, σε παρακαλώ για τον Ονήσιμο, το παιδί μου, που εδώ στη φυλακή μου το γέννησα στη νέα πίστη. Αυτός που κάποτε σου ήταν άχρηστος, τώρα είναι χρήσιμος σ' εσένα και σ' εμένα. Σου τον στέλνω λοιπόν πίσω. Δέξου τον,

αυτόν που είναι τα ίδια μου τα σπλάχνα. Ήθελα να τον κρατήσω κοντά μου, ώστε να με διακονεί αντί για σένα, τώρα που είμαι στη φυλακή επειδή κηρύττω το ευαγγέλιο. Χωρίς τη συγκατάθεσή σου όμως δεν θέλησα τίποτε να κάνω, γιατί δε θέλω να σε αναγκάσω να μου κάνεις αυτό το καλό· προτιμώ να το κάνεις με τη θέλησή σου.

Ίσως μάλιστα γι' αυτό απομακρύνθηκε από σένα ο Ονήσιμος προσωρινά: για να τον πάρεις πίσω για πάντα. Όχι πια ως δούλο, αλλά παραπάνω από δούλο –ως αγαπητό αδερφό. Σ' εμένα είναι πράγματι πολύ αγαπητός, πολύ περισσότερο θα είναι σ' εσένα και ως άνθρωπος και ως χριστιανός.

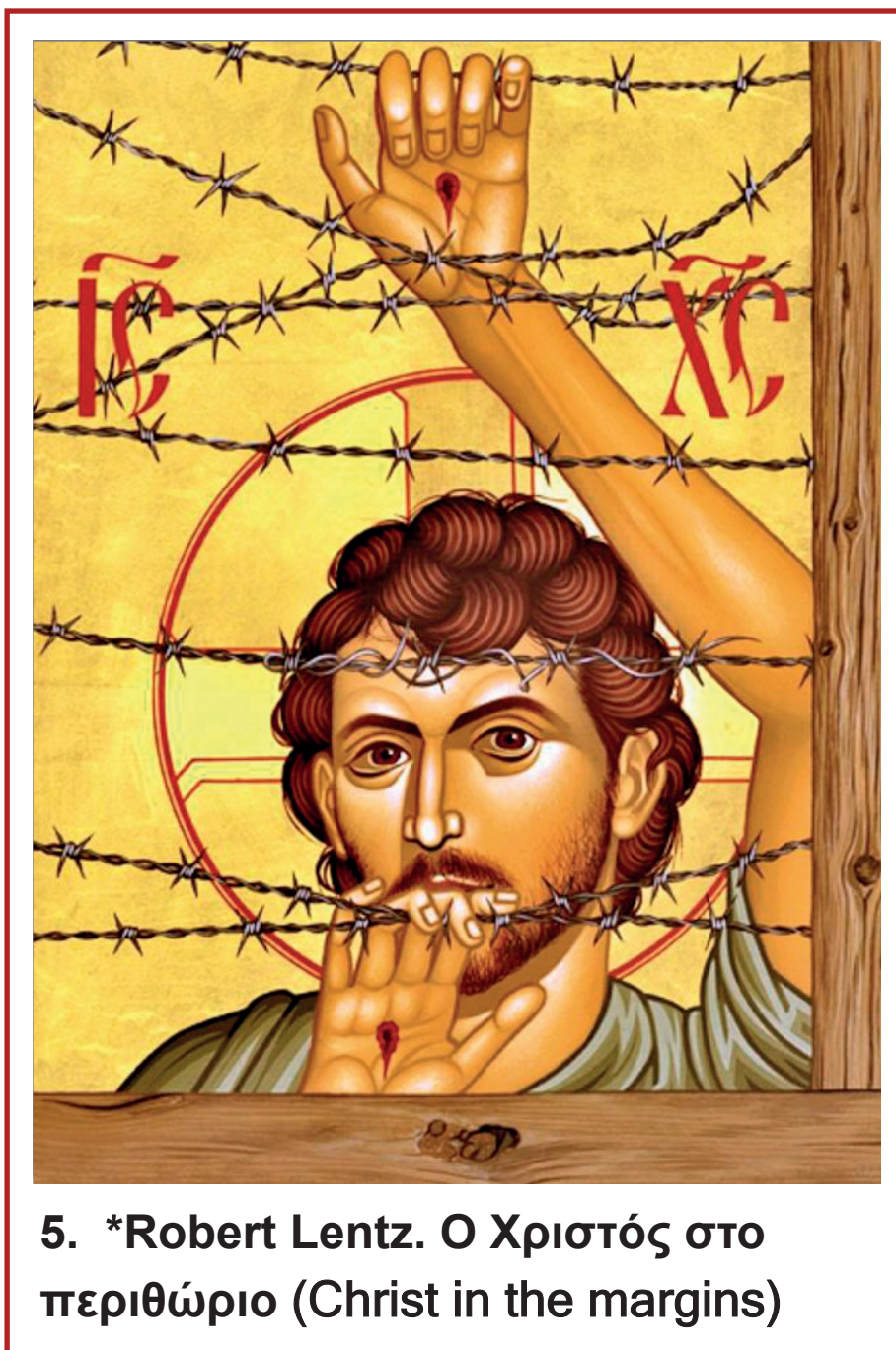
Σχέσεις εξάρτησης, σχέσεις ελευθερίας στον Χριστιανισμό και σε άλλες θρησκευτικές αντιλήψεις.

*** Σχόλιο στο έργο του R. Lentz, Ο Χριστός στο περιθώριο.**

Παρατηρώ προσεκτικά την εικόνα.

Ο Χριστός, όχι όπως τον έχω συνηθίσει...

Εν ετέρα μορφή; Πίσω από συρματοπλέγματα. Με κοιτάζει. Έντονα;

5. *Robert Lentz. Ο Χριστός στο περιθώριο (Christ in the margins)

Έρχεται στο μυαλό μου το ευαγγέλιο της κρίσης. Ο Χριστός φυλακισμένος ως ένας των ελαχίστων, ταυτισμένος με όλους εκείνους στις φυλακές, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στα γκέτο των μεγαλουπόλεων. Κοιτάζω συνεχώς την εικόνα.

Το βλέμμα μου έλκεται από τα επιμέρους. Ξύλινο πλαίσιο, συρματοπλεγμά, χρυσό φως. Διαβάζω το σχόλιο του ζωγράφου. Μου ανοίγει δρόμο να σκεφτώ.

Σε ποια πλευρά του φράκτη είναι ο Χριστός;

Είναι φυλακισμένος εκείνος ή μήπως είμαστε εμείς οι φυλακισμένοι κι εκείνος εκεί, δίπλα μας, στέκει σταθερός, παραμερίζει τα δεσμά μας και μας απευθύνει το δικό του κάλεσμα;

Αναρωτιέμαι. Και τα δεσμά;

Ποιος τα τοποθέτησε εκεί και γιατί. Μήπως είναι δική μου η απόφαση; Πόσες φορές δεν βάζω ένα φράκτη ανάμεσα στον εαυτό μου και στην αληθινή ευτυχία.

Διαβάζω στον Ελύτη «όλοι μας είμαστε δέσμιοι μιας ευτυχίας που από δικό μας λάθος αποστερούμαστε». Πόσες φορές ακολουθούμε προσωπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και άλλες συμβάσεις που γίνονται φραγμοί για την όντως ζωή;

Εμείς και τα δεσμά μας.

Ή μήπως εμείς με τα δεσμά μας φτιάχνουμε αγκαθωτούς φράκτες κι έτσι κλείνουμε έξω Εκείνον και ό,τι συνεπάγεται η σχέση μας μαζί του. Φράκτες – δεσμά για να προφυλαχτούμε από τις «επικίνδυνες» μνήμες μας, από τους στόχους και τις αξίες ζωής που Εκείνος εμπνέει και που θα μπορούσαν να μας κάνουν συμμετόχους στο χρυσό φως που τον περιβάλλει.

Βάσω Γώγου, θεολόγος, φιλόλογος εκπαιδευτικός

1. Αποφασιστική θέληση

«Εξέτασε τις θεραπείες που πρέπει να χρησιμοποιήσεις γι' αυτές τις κακές σου έξεις και συνήθειες. Από τις θεραπείες αυτές η πρώτη είναι το να θέλεις να διορθωθείς όχι αμφιβάλλοντας, αλλά αποφασιστικά. Διότι οι σωματικές ασθένειες μπορούν να θεραπευθούν και χωρίς την θέλησή μας, οι ασθένειες όμως της ψυχής χωρίς να το θέλουμε, δεν είναι δυνατό να θεραπευθούν. Διότι και γι' αυτές χρειάζεται μία αποφασιστική θέληση του ασθενή, για να ιατρευθεί και να χρησιμοποιήσει τα μέσα και τα όργανα εκείνα, τα οποία είναι κατάλληλα για τη θεραπεία».

Νικοδήμου Αγιορείτου (2008). Πνευματικά Γυμνάσματα. Νέα Σκήτη (Άγιον Όρος): Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου, σ. 433.

2. Πάθη: κακό ή καλό;

«...Λέγοντας πάθη εννοούμε οποιαδήποτε άλογη επιθυμία που κατακτά βίαια την ψυχή· τον θυμό, τη ζήλεια, τη λαιμαργία, την επιθυμία για δύναμη, την υπερηφάνεια και τα υπόλοιπα. Πολλοί από τους Πατέρες θεωρούν τα πάθη σαν κάτι βασικά κακό, δηλαδή σαν εσωτερικές αρρώστιες, ξένες προς την αληθινή φύση του ανθρώπου. Μερικοί απ' αυτούς όμως υιοθετούν μια πιο θετική άποψη, θεωρώντας τα πάθη δυναμικές ωθήσεις, βαλμένες μέσα στον άνθρωπο από το Θεό, και επομένως καλές στο βάθος τους, αν και προς το παρόν

έχουν διαστραφεί από την αμαρτία. Πάνω σ' αυτήν την πιο λεπτή άποψη, σκοπός μας δεν είναι να εξαλείψουμε τα πάθη, αλλά να αλλάξουμε κατεύθυνση στις ενέργειές τους. Η ανεξέλεγκτη οργή μπορεί να μετατραπεί σε δίκαιη αγανάκτηση, η γεμάτη κακεντρέχεια ζήλεια σε ζήλο για την αλήθεια, η σεξουαλική επιθυμία σε έρωτα αγνό μέσα στη ζέση του. Τα πάθη επομένως πρέπει να εξαγνισθούν κι όχι να σκοτωθούν· να παιδαγωγηθούν· κι όχι να ξεριζωθούν· να χρησιμοποιηθούν θετικά κι όχι αρνητικά. Στους εαυτούς μας και στους άλλους λέμε: όχι “καταπίεση” αλλά “μεταμόρφωση”.

Ware, Κάλλιστος, επίσκοπος Διοκλείας (7¹1982).
Ο Ορθόδοξος Δρόμος, Αθήνα: Επτάλοφος, σ. 133-134.

1. Από την Παλαιά Διαθήκη

Λευιτ 25, 8-55: Ιωβηλαίο έτος (άφεσης) (αποσπάσματα)

[...] Έπειτα θα μετρήσετε εφτά εβδομάδες ετών, δηλαδή συνολικά σαράντα εννιά χρόνια. Και τη δέκατη μέρα του έβδομου μήνα του πενηκοστού έτους, θα ηχήσετε δυνατά τις σάλπιγγες σ' όλη τη χώρα και θα το ανακηρύξετε άγιο· είναι το ιωβηλαίο έτος. Την ίδια εκείνη ημέρα του Εξιλασμού, θα κηρύξετε απελευθέρωση για όλους τους κατοίκους της χώρας. Κάθε ιδιοκτησία που έχει πουληθεί, θα επιστραφεί στον αρχικό ιδιοκτήτη της και καθένας που έχει πουληθεί ως δούλος, θα

γυρίσει στην οικογένειά του. Αυτό το πεντηκοστό έτος θα είναι για σας έτος ιωβηλαίο. Δεν θα σπέρνετε ούτε θα θερίζετε αυτό που βλασταίνει από μόνο του, ούτε θα τρυγάτε τα αμπέλια που θα έχουν μείνει ακλάδευτα. [...] Θα τρώτε μόνον ό,τι θα βλασταίνει από μόνο του στα χωράφια.

»Κατά το ιωβηλαίο έτος, καθένας θα μπορεί να αποκτήσει πάλι την κυριότητα της ιδιοκτησίας του αν αυτή είχε πουληθεί. Έτσι, όταν πουλάτε ή αγοράζετε, μην ξεγελάτε ο ένας τον άλλο. [...] Κανείς σας να μην εκμεταλλεύεται το διπλανό του, αλλά να σέβεστε το Θεό σας· εγώ, ο Κύριος, είμαι ο Θεός σας.

»Να εκτελείτε τους νόμους μου, να τηρείτε τις εντολές μου στην πράξη, ώστε να κατοικήσετε ασφαλείς στη χώρα. Η χώρα θα δίνει τον καρπό της και θα έχετε να τρώτε και να χορταίνετε· και θα ζείτε ασφαλείς. [...]

Η γη ως ιδιοκτησία του Θεού και ο άνθρωπος

«Η γη δεν πρέπει να πωλείται οριστικά, γιατί ανήκει σ' εμένα κι εσείς είστε σαν ξένοι που τους δόθηκε η άδεια να την κατοικούν. Γι' αυτό, σ' όλη εκείνη τη χώρα, που θα την έχετε ιδιοκτησία σας, πρέπει να αναγνωρίζετε το δικαίωμα εξαγοράς της γης: Αν ένας Ισραηλίτης φτωχύνει κι αναγκαστεί να πουλήσει ένα μέρος από την ιδιοκτησία του, τότε ο πλησιέστερος συγγενής του έχει το δικαίωμα εξαγοράς· πρέπει να έρθει και να πάρει πίσω με εξαγορά αυτό που πούλησε ο συγγενής του. Είναι δυνατόν κάποιος που δεν έχει κανένα συγγενή

με δικαίωμα εξαγοράς, να ευπορήσει αργότερα και να μπορεί να προσφέρει ο ίδιος το τίμημα για την εξαγορά. Τότε πρέπει να αφαιρέσει τα χρόνια που πέρασαν από την ημέρα που έγινε η πώληση, και να πληρώσει στον δανειστή του τα υπόλοιπα χρόνια μέχρι το επόμενο ιωβηλαίο· έτσι θα ξαναποκτήσει την ιδιοκτησία του. Αν όμως δεν μπορεί να πληρώσει το τίμημα για να εξαγοράσει το κτήμα του, αυτό θα παραμείνει στα χέρια του δανειστή του ως το επόμενο ιωβηλαίο. Το χρόνο εκείνο το κτήμα θ' αποδεσμευτεί και θα γυρίσει στον αρχικό ιδιοκτήτη του. [...]

Οι Ισραηλίτες και η δουλεία

«Αν ένας συμπατριώτης σου, που ζει κοντά σου, φτωχύνει και δυστυχήσει, εσύ πρέπει να τον ενισχύσεις, όπως θα έκανες αν ήταν ξένος ή πάροικος, ώστε να μπορέσει να ζήσει κι αυτός μαζί σου. Δεν επιτρέπεται να του πάρεις τόκο ή κάποιο πρόσθετο ποσό από τα χρήματα που θα του δανείσεις, ούτε θα βγάλεις κανένα κέρδος από την τροφή που θα του πουλήσεις. Να υπολογίζεις το Θεό σου, ώστε να επιβιώσει κι ο συμπατριώτης σου μαζί σου. Εγώ είμαι ο Κύριος, ο Θεός σας, που σας έβγαλα από την Αίγυπτο, για να σας δώσω τη χώρα της Χαναάν και να είμαι Θεός σας.

»Αν ο συμπατριώτης σου, που ζει κοντά σου, φτωχύνει και πουληθεί σ' εσένα, δεν πρέπει να τον μεταχειρίζεσαι σαν δούλο. Ας μείνει στο σπίτι σου σαν μισθωτός εργάτης και να σε υπηρετεί ως το επόμενο

ιωβηλαίο έτος. Τότε θα φύγει από το σπίτι σου μαζί με τα παιδιά του και θα γυρίσει στους συγγενείς του και στην ιδιοκτησία των προγόνων του. Οι Ισραηλίτες είναι δούλοι μου, που τους έβγαλα από την Αίγυπτο· δεν πρέπει να πουλιούνται ως δούλοι. Δεν πρέπει να τους συμπεριφέρεσαι με σκληρότητα, αλλά να υπολογίζεις το Θεό σου. Ο δούλος και η δούλη σου, όσους έχεις, θα πρέπει να προέρχονται από τα γύρω σας έθνη· από 'κει θα αγοράζεις δούλους. Επίσης θ' αγοράζεις από τα παιδιά των πάροικων που ζουν ανάμεσά σας και γεννήθηκαν στη χώρα σας, κι απ' τις οικογένειές τους. Αυτοί μπορούν να αποτελούν ιδιοκτησία σας. Μπορείτε να τους μεταβιβάζετε κληρονομικά στους γιους σας, που μετά από σας θα τους έχουν ιδιοκτησία τους. Μπορείτε να τους έχετε δούλους σας για πάντα· αλλά ανάμεσα στους συμπατριώτες σας τους Ισραηλίτες κανένας ας μην καταδυναστεύει τον άλλον με σκληρότητα.

»Αν ένας ξένος ή πάροικος που μένει στον τόπο σου πλουτίσει, ενώ κάποιος Ισραηλίτης, που συναλλάσσεται μαζί του, φτωχύνει και πουληθεί στον ξένο ή στον πάροικο ή σε κάποιο μέλος της οικογένειάς τους, διατηρεί και μετά την πώλησή του το δικαίωμα να εξαγοραστεί. Μπορεί να τον εξαγοράσει ένας από τ' αδέρφια του, ο θείος του ή ο ξάδερφός του, κάποιος από τους πλησιέστερους συγγενείς του. Επίσης, αν αυτός ο ίδιος έχει στο μεταξύ κερδίσει αρκετά χρήματα, μπορεί να εξαγοράσει τον εαυτό του. [...] Αν ο Ισραηλίτης δούλος δεν εξαγοραστεί με έναν απ' αυτούς τους τρόπους, θα απελευθερωθεί στο ιωβηλαίο έτος μαζί με τα παιδιά

του. Όλοι οι Ισραηλίτες είναι δικοί μου δούλοι· εγώ τους έβγαλα από την Αίγυπτο. Εγώ, ο Κύριος, είμαι ο Θεός σας».

2. Ισλάμ: ελευθερία και υποταγή

Η έντονη αίσθηση ότι ο Θεός είναι ο απόλυτος Δεσπότης του σύμπαντος και της ανθρώπινης ζωής και ο τονισμός του χρέους της πλήρους υπακοής σ' Αυτόν στρέφουν την προσοχή του μουσουλμάνου περισσότερο προς την τήρηση των εντολών του Θεού παρά στην ενασχόληση με το μυστήριο του προσώπου Του· ο πυρήνας της θρησκείας είναι θεϊκές εντολές και υποταγή (islam).

Η μουσουλμανική ευσέβεια είναι πολύ ρεαλιστική και πρακτική. Κατά βάση συνίσταται στη συμμόρφωση της καθημερινής ζωής προς ένα θεόσδοτο, μέσω του Προφήτη, πρότυπο. Ο προσανατολισμός αυτός δίνει ιδιαίτερη σπουδαιότητα στον «νόμο», ο οποίος καθορίζει την εν γένει συμπεριφορά του ανθρώπου στην προσωπική και την κοινωνική του ζωή.

Ο θεσμός της δουλείας

Το καθεστώς της δουλείας αναγνωρίζεται απερίφραστα στο Κοράνιο και συνδέεται με τον «ιερό πόλεμο». Κατά την επίσημη ισλαμική νομοθεσία, δούλος είναι ο αιχμάλωτος πολέμου, ο «άπιστος», ο συλληφθείς σε επιδρομή εναντίον εχθρικής χώρας, τα παιδιά

μιας δούλης [...]. Οι δούλοι, όπως και οι άλλες μορφές ιδιοκτησίας, είναι κατά την κλασική ισλαμική νομοθεσία μεταβιβάσιμοι. [...]

Στην τάξη των δούλων παραμένουν μόνο οι μη μουσουλμάνοι· ο ομόπιστος είναι αδελφός[...].

Ο Μωάμεθ φρόντισε να μειώσει την απάνθρωπη σκληρότητα στη μεταχείριση των δούλων και να δώσει στον θεσμό ηπιότητα. Επίσης παρακίνησε τους μουσουλμάνους να απελευθερώνουν τους δούλους τους, εφόσον αυτοί δείξουν την πρέπουσα συμπεριφορά. [...] Υπό την πίεση των διεθνών διακηρύξεων περί ελευθερίας του ατόμου, οι νομικοί κώδικες πολλών ισλαμικών κρατών παραθεωρούν τις περί δουλείας κορανικές διατάξεις και παραδόσεις. Μόλις το 1962 η πλέον παραδοσιακή μερίδα του Ισλάμ στη Σαουδική Αραβία κατάργησε τη δουλεία, καθ' υπέρβαση του γράμματος του ισλαμικού κανονικού δικαίου.

[...] Στο Κοράνιο πάντως, ο τόσο προσβλητικός για την αξία του ανθρώπου θεσμός περιβάλλεται με το κύρος του «Λόγου του Αλλάχ», δηλαδή αναγνωρίζεται ως τμήμα του θεόσδοτου νόμου. [...]

Οι πνευματικές ζυμώσεις, οι οποίες επιταχύνονται στην εποχή μας σε παγκόσμια κλίμακα, οι περί ισότητας των ανθρώπων και σεβασμού της προσωπικής ελευθερίας αρχές του διεθνούς δικαίου, το οποίο διαπνέεται σαφώς από χριστιανικά ιδεώδη, συμβάλλουν

σε μια νέα θεώρηση των κλασικών αυτών μουσουλμανικών θέσεων και, στην πράξη τουλάχιστον, σε αναμόρφωσή τους.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2016). Ισλάμ. Θρησκευολογική επισκόπηση. Αθήνα: Το Βήμα, σ. 275, 296-298.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Ερμηνεύουμε τις έννοιες εξάρτηση και υποδούλωση ως προς την «εν Χριστώ» ελευθερία.
- ✓ Ερμηνεύουμε σύγχρονα φαινόμενα εξάρτησης με χρήση θρησκευτικών όρων.
- ✓ Διατυπώνουμε προτάσεις με θρησκευτικά κριτήρια για την αντιμετώπιση σύγχρονων φαινομένων δουλείας.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Πηγές εικονιστικού υλικού

Θ.Ε. 5 ΚΑΚΟ

5.1. ΑΜΑΡΤΙΑ

1. Η Πτώση και η έξωση από τον Παράδεισο, μωσαϊκό 12ου αι., Capella Palatina, Παλέρμο.
2. William Blake, God judging Adam, 1795.
3. Κ. Κονταρίνης (αρχές 18ου αι., Επτάνησα). Σκηνές από τη Γένεση (λεπτομέρεια), Αθήνα: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο.
4. Ατμοσφαιρική ρύπανση, http://www.newsonly.gr/kosmos/arthro/to_92_tou_pagkosmiou_plithysmou_anarnee_i_molysmeno_aera_3_ekat_thanatoi_etisios-130502860/
5. π. Σταμάτης Σκλήρης, Ο Μεγάλος Ιεροεξεταστής και ο Χριστός κατάδικος.
6. Σκίτσο του παπά-Στρατή, <http://www.ert.gr/sigkinitiko-skitso-o-mikros-ailan-stin-agkalia-tou-papa-strati/>
7. Κακοποιημένη γυναίκα, <https://themominmemd.com/2014/10/15/8-things-every-abused-woman-wishes-her-friends-knew/>
8. Pawel Kuczynski, <http://sanalmuze.aydindoganvakfi.org.tr/karikaturistler/pawel-kuczynski-5837>

5.2. ΘΑΝΑΤΟΣ

1. Gustav Klimt (1910-1915), Death and Life, Leopold Museum.
2. Επιτάφιος θρήνος (12ος αι.), Nerezi (Σερβία).
3. Van Gogh (1889), Pietà (ελαιογραφία βασισμένη σε λιθογραφία του Eugène Delacroix), Van Gogh Museum, Amsterdam.
4. Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (1586-1588), Η ταφή του κόμη Οργκάθ, Άγιος Θωμάς, Τολέδο.
5. Van Gogh, V. (1890), Saint-Rémy-Road with Cypress and Star, Kröller-Müller Museum.
6. Μποκόρος, Χρ. (2011). Κυπαρίσσι-δέντρο μνήμης, ζωγραφισμένο με χρώματα λαδιού σε χρυσωμένο ξύλο, http://www.bokoros.gr/index.php?t=recent_work_detail&id=23
7. Τα κόλλυβα της Παναγίας, (Άγιο Όρος), <http://www.dogma.gr/diafora/ti-einai-psychosavnato/21906/>
8. Θεοφάνης ο Κρης (1546), Κοίμηση της Θεοτόκου, Ι. Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.
9. Μάρκος Μπαθάς, Η Εις Άδου Κάθοδος

5.3. ΑΔΙΚΙΑ

1. Θεοφάνης ο Κρης (1546), Η Σταύρωση, Ι. Μονή Σταυρονικήτα, Άγιον Όρος.
2. Η Προδοσία, λεπτομέρεια τοιχογραφίας του εξωνάρθηκα,(1312), Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.

5.4. ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ

1. Ζαμπίκος, Μ. (2010), Θρησκευτικός φανατισμός, <https://kafeneiogr.wordpress.com/tag/%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%83/page/3/>
2. Η βάπτιση του Παύλου από τον Ανανία, μωσαϊκό 12ου αι., Capella Palatina, Παλέρμο, Σικελία.

5.5. ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗ/ΕΞΑΡΤΗΣΗ

1. Σχέδιο, <https://gwrtc103projects.wordpress.com/category/uncategorized/page/21/>
2. Αλκοόλ, <http://www.fitlista.com/9-indicators-spot-alcoholic/>
3. Trafficking, <https://www.factretriever.com/human-trafficking-facts>
4. Άγ. Ονήσιμος, St. Petka Chapel, Βελιγράδι, <http://kb.osu.edu/dspace/handle/1811/39610>
5. Robert Lentz. Ο Χριστός στο περιθώριο (Christ in the margins), <https://stavrodromi.com/2012/06/17/%CE%BF-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B8%CF%8E%CF%81%CE%B9%CE%BF/>

Πηγές κειμένων στο διαδίκτυο

- σελ. 60 - 62/ 218
1. «Κοινωνία χτισμένη στην αδικία», Εφημ. Η Καθημερινή (21.3.2014), <http://www.kathimerini.gr/759140/opinion/epikairothta/politikh/koinwnia-xtismenh-sthn-adikia>
 2. «Ραγίζει η καρδιά από την αδικία στην εργασία μας», Εφημ. Η Καθημερινή (3.11.2005), <http://www.kathimerini.gr/232649/article/epikairothta/kosmos/ragizei-h-kardia-apo-thn-adikia-sthn-ergasia-mas>
 3. «Μεγάλη ομάδα, μεγάλη αδικία», Ηλ/νική εφημερίδα «Sport24» (27.6.2014), <http://www.sport24.gr/Columns/longform/megalh-omada-megalh-adikia.2865794.html>

σελ. 111 / 238

Μαρτυρίες πρώην εξαρτημένων ανθρώπων, Όασις, αστική μη κερδοσκοπική εταιρία (Θεσσαλονίκη), <http://vkosmidis.wixsite.com/oasis/prosopikes-istories>

Έργο της Δέσποινας Χανόγλου κοσμεί τη σελίδα:
100 / 234

134 / 254

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου τόμου

Θεματική ενότητα 5 ΚΑΚΟ

5.1. Αμαρτία	6
5.2. Θάνατος.....	30
5.3. Αδικία.....	60
5.4. Φανατισμός.....	88
5.5. Υποδούλωση/ Εξάρτηση.....	110

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.